

A MAGYAR ÁLLATNEVEK KÉRDÉSEI

DUDICH ENDRE lev. tag

Az első, magyarnak és „tan”-nak nevezhető állattani közlés szerzője, MOLNÁR JÁNOS (1783) alkotta meg a *nyelvújítás* szót. Azóta közel 180 esztendő telt el. A nyelvújításról rendkívül sokan mondták el és írták meg a véleményüket. Prózában és versben, gúnyiratokban, szónoklatokban és tudományos művekben vívták harcukat a nyelvújítók (neologusok) és nyelvvédők (orthologusok), nyelvtisztítók (puristák) és nyelvgyomlálók. Bármennyire heves ellenfelek voltak is, valamennyien megegyeztek egyben: a magyar nyelv szeretetében. A sok-sok írás annyi észhez szóló érvet, bölcs mondást és szívhez szóló szólamot rejteget magában, hogy az ember nem győzi közülök kiválogatni azokat, amelyek szívéhez és eszéhez egyaránt szólnak. Én a sok közül különösen kettőt tartok megszívlelendőnek:

DUGONICS ANDRÁS (1795) „Jeles történetek” c. munkájában ezt írja: *„Nincs a világon semmi, amit magyarul ki ne lehessen mondani, csak ésszel és tudománnyal forgolódjon az Ember.”* SZARVAS GÁBOR pedig (1877) azt mondja, hogy *„... minden tudományszak nyelvét maguknak a szakférfiaknak kell reformálni... A nyelvészet e törekvésükben segítségükre lehet, s azt szívesen meg is teszi; de a munkálkodás megkezdése az már a szakemberekre tartozik.”*

Egyetemi tanárságom 24 éve alatt állandó probléma volt számomra a latin és magyar állatnevek versengése agyamban, előadásaimban és írásaimban. Mostanában a magyar állatnevek kérdése és a velük kapcsolatos problémák annyira égetővé váltak, hogy kívánatosnak látszott az egész problématerület áttekintése.

Mindenekelőtt körül kell határolnom tárgyamat. A nevekkel (nomina) fogok foglalkozni. A műnyelvnek ezt a területét nevezéktan-nak vagy nevezettannak (nomenclatura, onomasticon) szokták nevezni. Nem azonos ez a mű- vagy mesterszavakat (termini technici) tartalmazó kifejezéstan-nal vagy műszótan-nal (terminologia). Kénytelen vagyok kiemelni ezt a megkülönböztetést annál is inkább, mert legújabb (1954) helyesírási szabályzatunk is összekeverte a nevet a műszóval (133. pont).

Rá kell mutatnom, hogy az állattani névkincs nem csupán a fajok neveiből áll, hanem magában foglalja a fajnál kisebb és a fajnál magasabb rendszertani egységek (kategóriák, taxonok) neveit is. Ez elég jelentékeny névtöbbletet jelent.

Szükséges tudnunk továbbá, hogy az állatneveket nem lehet egyszerűen csak szavaknak tekinteni, melyekre ráhúzzuk a nyelvtani és helyesírási szabályokat. A nevek jelentésének, lényegének és fontosságának belátásához szükséges, hogy tisztában legyünk az igazi névadás jellegével, az állatnevek belső logikájával, a kétneves nomenclatura szellemével (DUDICH, 1944). Az állatnevek nem jelképek, nem önkényes kitalálások, nem egyezményes megjelölések, hanem két elemüknek, a nemi és a faji névnek viszonyát a logika szabja meg. A kétszavas fajnév tulajdonképpen lényegszerinti (essentialis) tárgyi meghatározás (definitio). Ebben a nemi (generikus) név megfelel a legközelebbi nemnek (genus proximum), a faji (specifikus) név pedig a fajlagos különbségnek (differentia specifica).

Egészséges és ésszerű névadás csakis ennek a szempontnak figyelembevételével lehetséges. Sőt, ennek következményeit le kell vonnunk a magyar nevek alkotására és helyesírására is. Ennek azonban van bizonyos ésszerű határa. Látni fogjuk, hogy az ún. bugátizmus fonákságai és túlzásai ennek az elvnek könyörtelenül szigorú végrehajtásából származtak. Tehát mindent módjával! Sohasem szabad megfélemedoznünk arról, hogy a nevek nem csupán az állatrendszertani közlés és megértés eszközei, hanem magyar nyelvünk elemei is. Mindennél fontosabb magyar nyelvünk művelése, szépítése és tökéletesítése. Megváltoztatva a régi mondást: *Salus linguae suprema lex esto!*

A kérdések, amelyekkel szükségképpen csak nagy általánosságban foglalkozhatom, a következők: Kellenek-e magyar állatnevek? Honnét vegyük a neveket? Milyenek legyenek ezek a nevek? Mennyire érvényesek és kötelezők? Hogy írjuk a neveket? Előadásom e szerint az öt kérdés szerint tagolódik.

I. Kellenek-e magyar állatnevek?

Nem lehet vitás, hogy magyar állatnevekre általánosságban szükség volt és van. Vitázni csak arról lehet, hogy a köznyelv állatnevein túl mennyi és milyen állatfajok kapjanak magyar elnevezést. Mindenki előtt már az első pillanatban világos, hogy nem szükséges minden állatfajnak magyar nevet adnunk. Ebben a tekintetben azonban a túlságos nemtörődomség éppen olyan káros, mint amilyen felesleges az ellenkező véglet. A magyar névadás csak válogató lehet.

De milyen állatfajokat válogassunk ki erre a célra? A XVIII. század végén ez a kérdés nem volt olyan súlyos, mint ma. Akkoriban a tudományosan leírt állatfajok száma 10 000 körül volt, ma pedig legalábbis másfél millió.

A magyar állatvilág jegyzéke akkoriban, ha lett volna, legfeljebb pár száz nevet tartalmazott volna. Ma ugyanazon területről legalábbis 30 000 faj ismeretes. Nyilvánvaló, hogy e téren nagy önmegtartóztatásra és óvatosságra van szükség és nem szabad engednünk, hogy elsodorjon a magyarítás buzgalma.

Ilyen túlzás volt HANÁK JÁNOS javaslata a Magyar Tudományos Akadémia 1848. január 24-i ülésén „az állattani magyar műnyelv ügyében”. HANÁK azt indítványozta, hogy „mindazon állatok, növények és ásványok, melyek a két testvérhaza terjedelmes határain előfordulnak, akármely csekélyek is azok, magyar névvel bírnak”.

A bugátizmus, amelynek HANÁK jelentős alakja volt, nagy erővel és lendülettel látott hozzá e feladat megvalósításához és bizony-bizony megközelítették a célt. Nem rajtuk múlt, hanem a SZARVAS GÁBOR vezette műnyelvi ellentámadáson, hogy ez nem sikerült.

Ma már senki sem gondol ilyesmire a magyar állatvilágot illetőleg. A külföldi fajokra vonatkozóan HANÁK javaslata ésszerű volt, mert azt kívánta, hogy „a külföldi állatok, növények és ásványok közül egyedül azoknak adassék magyar elnevezés, melyek vagy kitűnő sajátságaiknál fogva a tudományos rendszerre nézve érdekel bírnak, vagy általános használatuk miatt a gyógyászat, mezőgazdaság, műipar és kereskedés mezéjén szerepet visznek”. Ezekre vonatkozólag tehát a magyar névadás szempontjai a tudományos jelentőség és a gyakorlati fontosság. Két szempont, melyet ma is helyesnek ismerhetünk el.

A magyar elnevezések történeti fejlődésében igen jelentős volt KOSSUTH LAJOS állásfoglalása. KOSSUTH torinói magányában is élénk figyelemmel kísérte a magyar tudományos életet és, mint műkedvelő botanikus, érdekeltnek érezte magát a magyarítás ügyében. Tartalmas közleményben (1885) fejtette ki álláspontját. Ez lényegében azonos HANÁK javaslatával, de két megszorítással. Ezek:

a) A tudományos nevezéktanból származott azon nem- és fajnevek, melyeket minden művelt nép használ, nyelvünkben is meghagyandók, illetve meghonosítandók. — b) Azon nemeket és fajokat illetőleg, melyeket a legkülönbözőbb művelt nyelvekben ugyanazon szóval illetnek, a magyar is élhet ezzel a névvel anélkül, hogy ezzel nyelve tisztaságának ártana.

Anélkül, hogy teljes irodalmi áttekintést adnánk, ami itt lehetetlen, a múlt század második felének irodalmából azt a tanulságot szűrhetjük le, hogy az állatnevek magyarításának okául három tényező jöhet számításba: a) A hazai jellegzetes fajok megismertetése. — b) A tudományos szempontból jelentős fajok közlése. — c) Az ember szempontjából hasznos és káros fajok megnevezése.

KOSSUTH szerint az „életszükséglet” kényszeríti ki a nevek magyarítását. Nos, ez a szükséglet azóta csak megnövekedett. Megsokszorozódott a hazai, említésre méltó fajok száma; egyre több faj tesz szert tudományos

kiválóságra, egyre többnek alakul ki kapcsolata az emberrel. A biológiai ismeretek fontossága megnövekedett, szükségességük egyre általánosabban elismert, sőt égető. Terjesztésük nagyarányú és sok helyen tudatosan megszervezett. A magyar nevek ma fokozottabban szükség van, mint bármikor. Iskoláinkból a görög nyelv kiküszöbölődött, a latin nyelv oktatása pedig csökevényes. A középiskolai tankönyvekben tudományos neveket nem is látunk. Az egyetemi hallgatóság nem érti meg a latinos neveket és képtelen azokat szótár segítségével megfejteni. Még inkább ez a helyzet a népszerűsítés terén.

Így tehát nem a szakemberek számára írandó munkák kapcsán merül fel a magyar nevek szükségessége, hanem a különböző fokú tankönyvek, lexikonok, enciklopédiák, közérthető és népszerűsítő kiadványok, Brehm-szerű munkák és szótárak igénylik a magyar állatneveket.

Tudjuk, hogy a magyar nevek alkotásával és használatával egyesek, különösen a szakemberek, tudósok idegenkedve állanak szemben. Ezért nyomatékosan hangsúlyozni kívánom, hogy az állatnevek magyarítása semmiképpen sem irányul a tudományos nevek szerepe és jelentősége ellen, mert hiszen ezek nemcsak a nemzetközi tudományos érintkezésben, hanem szakemberek közti eszmecserekből idehaza is a megértés eszközei. Gondosan kerülnünk kell azt, hogy bármilyen szövegben nem közismert magyar neveket, pl. tájszavakat közöljünk a hozzájuk tartozó tudományos nevek nélkül. A legésszerűbb és minden kétséget kizáró megoldás az, ha a magyar név után zárójelbe közt ott van a tudományos név is.

II. Honnét vegyük a magyar állatneveket?

Forrásunk a magyar állattani irodalom, amely kerekén 180 évre tekint vissza, már ti. a tudományosnak nevezhető irodalom. Ezt kell tanulmányoznunk, ha tudni akarjuk, hogy ők honnét vették a neveket, és akkor útmutatást kapunk arra is, hogy mi honnét meríthetünk. Föltétlenül ki kell egészítenünk ismereteinket nyelvészeti tanulmányokkal. Ami ezen fölül még hiány marad, azt már saját erőnkől kell kipótolni.

Az egész kérdést világosabban fogjuk látni, ha röviden áttekintjük történeti fejlődését.

1. Az állatnév-adás és névújítás története

Állatnév-kincsünk alapját az irodalmi régiség szolgáltatja, amelyet a nyelvújításig számítok. Erre a korra jellemző, hogy állatnevei a köznyelv, kisebb részben a tájnyelv elemei. A nyelvközösségnek nem volt szükséglete az állatok magyar nevei irányában, vagy ami volt, azt kielégítette az előbbi forrásokból. A szak-szükségsszerűség esete csak az összefoglaló munkákban jelenik meg (APÁCAI CSERE JÁNOS 1653 ; MISKOLCI GÁSPÁR 1702). Ez azonban

még nem igazi nyelvújítás, mert csak nevek gyűjtésével és társnevek megadásával bővítik a névkincset.

A magyar állatnév-kincs további fejlődése része annak a nagy nemzeti nyelvi mozgalomnak, melyet nyelvújításnak nevezünk. A nyelvújítás nem egyszerre, nem egy időben ment végbe az írott nyelv egész területén, hanem három lépcsőben haladt előre. A kezdetét főképpen a tudományos nyelv nemzetivé tételében (magyarítás), megtisztításában (purismus) figyelhetjük meg.

A mozgalmat főképpen II. JÓZSEF nyelvrendelete (1784) indította meg, amely felrázta a magyarság nemzeti öntudatát. A túltengő latin és a hivatalossá tett német nyelv ellenében a magyar nyelv jogainak érvényesítését követelték. Nem is véletlen tehát, hogy SZILY KÁLMÁN a nyelvújítás kezdeti évének 1784-et állapította meg. Természetes, hogy a mozgalom érezte hatását a tudományos irodalomban is. Megindult a névújítás. Eleinte csak félénken, tapogatózva, fordításokban, zárójelek közt, lapalji jegyzetekben és névmutatókban, még ha netán a könyvek szövege latin is volt. Tankönyvek és szótárak terjesztik a neveket. Természetesen hamarosan jelentkezett a visszahatás is. Feltűntek a nyelvvédők, ortológusok, a nyelv helyességének és tisztaságának különböző őrállói. A folyamatot azonban nem tudták megállítani, mert túlságosan erős volt a nyelvújítás legfőbb hajtója, a belső nyelvi ok.

Ez, mint a nyelvújítás egyik monográfusa, TOLNAI VILMOS mondja (1929), akkor jelentkezik, „amikor a kifejezendő tartalom mennyisége meghaladja a természetes nyelvfejlődés méreteit, mikor új képzetek olyan tömegesen és rohamosan tódulnak a tudatba, hogy a meglevő nyelvény nem elégséges a kifejezésükre, sem lehetőséget nem ad az önkénytelen gyarapodásra. Ilyenkor áll elő a szükség érzete, mely elsőbbben is az egyéneken nyilvánul, de bizonyos körülmények közt tömegjelenséggé is válhatik”.

Az állattan területén ezt a szükségérzetet az idézte elő, hogy hozzánk is eljutott LINNÉ KÁROLY „Systema Naturae”-jének szelleme és rendszere. DUGONICS ANDRÁSNÁL megjelent a „rendszer” szó és a magyarra fordított vagy kivonatolt könyvek megnagyobbodott állatfaj-anyaga számára a felébredt nemzeti szellem magyar neveket követelt. Így állott elő a szakmai szükséglet, a szakszerű szükségesség esete, amely kénytelen-kelletlen nyelvújításba, szókeresésbe, szófaragásba, szókoholásba vitte bele a fordítót vagy az író. LINNÉ hatása alatt megszületett a kettősnevű magyar nevezéktan és megindult a felsőbbrendű kategóriák neveinek magyarítása is.

SÓFALVI JÓZSEF 1778-ban megjelent, németből való fordításában jelentkezik először a linnéi szellem és MOLNÁR JÁNOS 1783-ban adja az első, rendszeresnek mondható magyar állattani munkát.

Az 1800-ig terjedő időben a fordítók, tankönyvírók, népszerűsítők és szótárírók munkáiban igen tekintélyes új névanyagot találunk. Nem voltak

sokan: BARÓTI SZABÓ DÁVID (1784, 1792), GÁTY ISTVÁN (1795), JENEY GYÖRGY (1791), KRALOVÁNSZKY ANDRÁS (1795), LÁTZAI SZABÓ JÓZSEF (1793), MÁRTON JÓZSEF (1799, 1800), MITTERPACHER LAJOS (1795), NAGY SÁMUEL (1794), SEVERINI JÁNOS (1779). Különösen jelentősek GROSSINGER JÁNOS (1793–1797) nagyszabású könyvei és FÁBIÁN JÓZSEF (1799) RAFF-fordítása.

Ez az időszak nem tudott kitermelni nagyobb szabású, rendszeres, magyar nyelvű, magyar nevezéktant is használó magasabbfokú tan- vagy szak-könyvet, amely az eddigi nevezéktani elemeket rendezte, összhangba hozta és kodifikálta volna. Ez a XIX. század első évének volt fenntartva, amikor megjelent FÖLDI JÁNOS „Természeti Históriajának” első „tsomója” (1801).

FÖLDI JÁNOSRÓL már sokat írtak. Megállapították, hogy könyve az első valóban rendszeres magyar állattani munka, röviden az első állatrendszertan. Nem túlzás az, amikor azt állítják róla, hogy ő volt a magyar állattani nevezéktan atyja. Előtte voltak nevek, de nem volt nevezéktan. Ő a régi anyag felhasználása mellett a magyar állattani névkincs nagyarányú, tudatos, elvi alapokon nyugvó bővítését és újítását vitte végbe. Tudatos nomenklátor volt. Nem ösztönyszerűen, hanem elvek, szabályok szerint alkotta a neveket. Irodalmi és nyelvészeti tudása, szakirodalmi előkészülete, népi gyűjtése és a növény-tani nevezéktanon kipróbált elvei tették számára ezt lehetővé. Munkáját tudományos műgond jellemzi. Átültette magyarba a linnéi binominális nomenklatura elveit és szabályait és ezzel tudományos és logikai alapra helyezte a névadást. Munkája nagymértékben hozzájárult a nevezéktan megszilárdulásához, mert könyve egyrészt szakkönyv volt, másrészt pedig rendszertani keretek közt, kategóriákra tagolt rendszeren belül, latin nevekhez kötve adja a magyar neveket. Ez a rendező, tisztázó, lerögzítő eljárás hiányzott elődeinél és én ezt nevezem a nevek kodifikálásának. Mindez együtt egyik kortársa munkájában sem volt meg és ezek teszik FÖLDI munkáját a magyar állattani irodalom számára örökbecsűvé. Az ő egyéni dicsőségén túl ez az egész magyar tudományosság és legfelsőbb fokon a magyar nyelv ügye.

Az utána következő 30 év a csendes nevezéktani csiszolgatás ideje volt, amikor a FÖLDI-epigonok, mint BACHICH J. (1821), EMŐDY I. (1818), PETHE F. (1815), SZENTGYÖRGYI J. (1803), TÓTH P. (1818–1819) fordított és kompilált munkákban javították és módosították a FÖLDI-féle nevezéktant, anélkül, hogy lényegeset adtak volna hozzá. FRIVALDSZKY IMRE (1825), GERENDAY JÁNOS (1839) és REISINGER JÁNOS (1830) szakmonográfiái sem járultak hozzá a fejlődéshez. Szinte valamennyinél többet ért NÁTLY JÓZSEF 1825-ben megjelent kis tanulmánya és Szeged-környéki népnyelvi gyűjtése.

Úgy vélem, hogy ezen évek alatt az akkori szükségletnek megfelelő állattani magyar nevezéktan, különböző forrásokból táplálkozva, kialakult. Mindennek volt már többé-kevésbé jó magyar neve, olykor több is egy fajra. A névújítás végbement. Ekkor enyhe tisztító és selejtező, de erősen kodifikáló munkának kellett volna megindulnia. Az irodalmi nyelvújítás KAZINCZY vezér-

lete alatt győzött. Megindult a szó- és névkincs feldolgozása szótárakba és műszótárakba. A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG építő munkákba kezdett.

A természettudományok vonalán azonban új jelenség mutatkozott. A pesti egyetemen a 20-as években új nyelvújítási mozgalom érlelődött, a b u g á t i z m u s.

Némi iróniával azt mondhatnók, hogy a nyelvújításnak a bugátizmus volt a természettudományi részlege. A módszeres kutatás kimutatja, hogy csírái már a Debreceni Grammatikában (1795) benne vannak és előmunkásai közt NYULAS FERENCET (1800), FÖLDI JÁNOST, DIÓSZEGI SÁMUELT és FAZEKAS MIHÁLYT (1807, 1813) is emlegetik. Első komoly munkása KOVÁTS MIHÁLY volt kémiai-ásványtani könyveivel (1802, 1804—08, 1822), aki azután SCHUSTER JÁNOS orvostudományi professzorban talált rokonlelkű társra. Főalakja azonban BUGÁT PÁL (1793—1865) orvosprofesszor volt, aki orvostudományi munkáiban és könyveiben módszeresen vezette ezt az irányzatot és akinek „Természettudományi Szóhalmaz”-a (1843) szótárszerűen foglalta össze az ő és követői által alkotott műszavakat és neveket.

A bugátizmust többnyire néhány műszó- és név-torzképződmény idézésével szokták bemutatni és miután jót nevettek ezeken, kézlegyintéssel intézik el az egészet. Szerintem ez nem helyes. Nem néhány évig tartó kérészéletű jelenségről van itt szó, hanem olyan műnyelvi irányzatról, amely kereken 70 éven át telítette a magyar természettudományi műnyelvet furcsábbnál furcsább szó- és névszörnyetegekkel. Érdemes tehát arra, hogy létrejöttét, érvényesülését, elterjedését, hatásait, elmúlását módszeresen feltárják és szókincsét, akármilyen borzalmas is az, összegyűjtsék. Kultúrtörténeti jelentőségét is le kellene mérni.

Ki kell emelnünk azt, hogy az állatnevek területén BUGÁT maga alig alkotott valamit. Ezt tanítványai, barátai és tudományos szaktársai végezték el. Tanítványokra és kari kollégákra könnyű volt a ráhatás. Különös, hogy BUGÁT irányzata úgyszólván semmi ellenállásra sem talált. VÖRÖSMARTY MIHÁLY, mint a „Tudományos Gyűjtemény” szerkesztője diadallal és hálával üdvözli BUGÁT könyveit (1828, 1829). KAZINCZYNak ugyan nem tetszett a dolog, de nem lépett fel ellene. Mindössze két orvos akadt, BALOGH PÁL (1830, 1831) és LOVÁSZ IMRE (1834), akik ellene mertek szólani, de eredmény nélkül. Hogy milyen mély volt a hatása, mutatja az, hogy TOLDY FERENC BUGÁTról mondott gyászbeszédében (1865) így nyilatkozott:

„... helyesen szólni RÉVAI, szépen KAZINCZY, műszabatosan BUGÁT PÁL tanították a nemzetet”.

Az állattan területén rohamosan hódított a bugátizmus. FRIVALDSZKY IMRE, HANÁK JÁNOS, PETÉNYI S. JÁNOS, REISINGER JÁNOS szakcikkeikben és könyveikben, NAGY PÉTER, STANCSICS MIHÁLY és VAJDA PÉTER fordításukban terjesztették a furcsábbnál furcsább, szabálytalan képzéssel és össze-

tétellel alkotott állatneveket. Legnagyobb propagatív hatása valószínűleg HANÁK tankönyveinek (1846, 1848), állattani irodalomtörténetének (1849) volt, míg nevezéktani javaslata (1848) inkább szabályozó irányzatúnak volt számv. A csúcsteljesítményt kétségtelenül VAJDA PÉTER CUVIER-fordítása (1844) mutatta fel.

Különös módon egyes tankönyvírók (PEREGRINY ELEK 1842) és szógyűjtők (KIRÁLYFÖLDY 1846, KUNOSS 1834, 1835, 1836, 1843) meglehetősen tartózkodóan viselkedtek a bugátizmussal szemben. A RAFF-féle „Természethistoria gyermekek számára” újabb fordításai (VAJDA P. 1837, 1844, STANCSICS M. 1846) úgyszólván teljesen azonos nevezéktant mutatnak a FÁBIÁN-féle fordítással (1799). A bugátizmus egyik úttörője, KOVÁTS MIHÁLY megtért és „Háromnyelvű fejtő állatnév műszótárában” (1846) teljesen mellőzi a bugáti neveket.

A bugátizmus sorsdöntő éve 1857 volt. BUGÁT az Akadémia március 26-i ülésén bemutatta „Szócsintan” c. munkáját. Ez BUGÁT addigi gyakorlati szócsinálásának elmélete, tudományos rendszerbe szedése volt. Részletesen előadta azt a 13 forrást, melyből határtalanul lehet bővíteni szótárunkat. Nem volt sikere. Nem is adták ki, hanem BUGÁT kéziratát az Akadémia kézirat-tárába helyezte. Irodalmilag a „Szócsintant” TOLDY FERENC (1857) és BALLAGI MÓR (1857) bírálták. Erre következett 1861-ben SZABÓ JÓZSEF előadása az Akadémián „Magyarítás a természettudományban” címmel, amelynek hatására TOLDY javasolta a következőt: „*A tudományok terjeszthetősége érdekében nem kívánatos, hogy a tudományok műnevei (nomenclatura, onomasticon) általában megmagyarítottassanak*”.

A gyakorlatban azonban ennek egyelőre semmi hatása sem mutatkozott. A zoológusok, CHYZER KORNÉL (1861, 1863), EMICH GUSZTÁV (1868), FRIVALDSZKY IMRE (1865), FRIVALDSZKY JÁNOS (1868, 1873, 1874), KARL JÁNOS (1873), KRIESCH JÁNOS (1868), LÁZÁR KÁLMÁN (1865, 1866, 1873), TÓTH SÁNDOR (1861) nem lettek hűtlenek a zászlóhoz, sőt azt még magasabbra emelték. Széles körben terjesztették a bugáti neveket a középiskolai tankönyvek. HANÁK tankönyve (1846) halála után (1849) még 11 kiadást ért meg. Szellemeiben dolgozott egy egész sereg tankönyvíró, akik közül csupán KRIESCH JÁNOS, MIHÁLKA ANTAL, MINIKUS VINCE, SOLTÉSZ JÁNOS és DULÁCSKA GÉZA nevét említjük. Ezek mindegyike kötelességének tartotta, hogy tovább pallérozza a bugáti nevezéktant.

A kegyelemdőfést a bugátizmusnak SZARVAS GÁBOR adta meg. Nyelvészetünknek ez a kimagasló alakja már első írásaival megindította a második „műnyelvi harcot”. Több dörgedelmes írásában (1872, 1874, 1877) a „Magyar Nyelvőr” hasábjain egészen szokatlan hevességgel és kíméletlenséggel kelt ki a bugátizmus ellen. Fegyvertársai, de lényegesen szelídebb hangúak IMRE SÁNDOR (1873), PONORI THEWREWK EMIL (1873), majd TURCSÁNYI ANDOR (1874).

A zoológusok közül elsőnek PASZLAUSZKY JÓZSEF, akkor egyetemi tanársegéd csatlakozott SZARVAS GÁBOR gárdájához és mindjárt gyakorlatilag is keresztülvitte az állattani nevezéktan megtisztítását a bugáti nevektől, ti. a THOMÉ-féle állattan magyarra való átdolgozásában (1875). Ez a könyv jelenti a nagy fordulatot a magyar állatnevek alakulásában.

Ettől kezdve, HERMAN OTTÓ (1877, 1878), SZILY KÁLMÁN (1879) és KOSSUTH LAJOS (1885) tisztázó cikkeitől is siettette, rohamosan tisztul meg állattani irodalmunk a bugátista elemektől. Az egyre fokozottabb mértékben specializálódó szakirodalomból a magyar nevek úgyszólván teljesen kimaradnak. A népszerűsítő és tankönyvirodalomban tért hódítanak a szabályosan alkotott és népies nevek. Ez utóbbiak gyűjtése nagy erővel indult meg. Különösen ornitológusaink (CHERNEL ISTVÁN, MADARÁSZ GYULA, LOVASSY SÁNDOR) buzgólkodnak ebben az irányban. VÁNGEL JENŐ „Nagy képes természetrajza” (1899) már teljesen tiszta nevezéktan mutat. A bugátizmus utolsó mohikánjai a századforduló után jelentkeznek (CSEREY ADOLF, ORTVAY TIVADAR).

Századunkban, mindjárt annak kezdetén, újra nagy erővel mutatkozott a szakmai szükséglet. Az első BREHM-fordítás (1901—1907) adott erre alkalmat. Ez a munka, véleményem szerint, igen jól sikerült és a második kiadásig a magyar nevezéktan törvénykönyvévé lett. Hozzá alkalmazkodott mindenki, szakkönyvek, tankönyvek, lexikonok egyaránt. A második BREHM-kiadás bővítette és itt-ott módosította az elsőnek a névanyagát. Közben több vonalon folyt a népies nevek gyűjtése és a régiség kiaknázására is voltak kísérletek. Kisebb-nagyobb részletkérdésekről folytak viták, de alapvető elvi problémák már nem merültek fel.

A 40-es években a MAGYAR TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT jubileumi könyvsorozatának állattani kötetei (DUDICH & HANKÓ) ismét előtérbe vonták a nevek kérdését, majd pedig az „Állathatározó” (MÓCZÁR) íróit állította rendkívül nehéz feladat elé a magyar nevek követelménye. Igen sok nevet kellett alkotni anélkül, hogy egységes elvi alapunk lett volna. Minden rész szerzője a maga feje, tudása és ihlete szerint végezte el ezt a munkát, amelynek eredménye így sem alaki, sem tartalmi, sem pedig helyesírási szempontból nem lehetett egységes.

Ez a magyar állattani nevezéktan kialakulásának rövidre fogott története. Van magyar nevezéktanunk, amely nem rossz és a pillanatnyi igényeket kielégíti. Azonban jobb is lehetne, ha rendszeres anyaggyűjtések alapján módszeresen törekednénk javítására.

E történeti fejlődés tanulmányozása során világosan láthatjuk, hogy a nevek forrásai a következők: 1. A régi irodalom. — 2. A népi nyelv névkincse. — 3. A tudományos nevek lefordítása. — 4. Más nyelvek névkincse. — 5. Öntevékeny névadás.

2. A régi irodalom nevei

Irodalmi régiségen a nyelvújításig terjedő írott és nyomtatott irodalmat értjük. Ez nyelvünk történetének alapja. Ez a kincs írott oklevelekből, szójegyzékekből, glosszákból, szótártöredékekből, a kódexekből, nyomtatott szótárakból, tankönyvekből, bibliafordításokból, ismeretterjesztő stb. könyvekből tevődik össze. Nyelvészeink már a múlt században nagy arányokban kibányászták ezekből mindazt, ami megadhatta nyelvünk történetéhez a szilárd alapot. Munkásságuknak két nagyszabású munka lett az eredménye. Az egyik a „Magyar Nyelvtörténeti Szótár” (SZARVAS & SIMONYI), a másik pedig a „Magyar Oklevélszótár” (SZAMOTA & ZQLNAI).

Megjelenésük óta azonban 65, illetve 52 év telt el. Ezen idő alatt egyrészt számos fontos új nyelvemléket fedeztek fel, másrészt pedig mind a szórvány-, mind pedig a szöveg-nyelvemlékek gyűjtése és tanulmányozása rendkívüli módon fokozódott, amint arról nyelvészeti folyóirataink és egyéb kiadványaink bőven tanúskodnak.

Mindezekben természetesen igen sok állatnév is van. Egyes részleteket nem tekintve, az állatnevek teljes kincsét azonban még nem ismerjük. Nekem van ugyan gyűjtésem, de hát az ilyen gyűjtés, kiszavazás végtelen folyamat.

Amit ismerek, annak alapján azt mondhatom, hogy a nyelvújítás kora előtt már eléggé gazdag állattani névkincsünk volt, amely köznyelvi, nép- és tájnyelvi elemeket egyesített magában. A névkincs úgyszólván csak a mindennapi élet szükségletét elégítette ki. Háziállataink, ismertebb hazai állatok, főképpen gerincesek, közismert káros vagy veszélyes állatok nevei adják a névkincs zömét. Külföldi és tengeri állatokat még alig ismertek. Akadnak a névkincsben meg nem fejtett, elavult és kihalt nevek is. Legnagyobb részük azonban átszármazott köznyelvünkbe.

Alkotását tekintve a legtöbb név egyszerű szó, amely nemi (generikus) névként szerepel. Ez a kor vetette meg nemi névkincsünk alapját. Vannak egyszavas faji nevek is, de a többség jelzős faji név. Jelentkeznek összetett szavak, a szóképzés azonban alig mutatkozik.

Névkincsünk a századok folyamán fokozatosan gyarapodott. Új nemi és faji nevek jelentek meg. A köznyelvi nevekhez további népi és tájnyelvi elemek járultak. Számos latin köznyelvi állatnévnek azonban még nem volt magyar megfelelője. Rendszertani szempontból ez a névkincs eléggé zavaros volt. A nevek közül sok még nem rögzítődött határozott állatfajhoz. Ezért részben többértelműek voltak és jelentésük a mai, rögzített nevektől eltért. A kategórianevek még alig jelentkeztek, mert tudományos rendszer hiányában, nem volt szükség rájuk.

A régiség névkincse természetesen állattani névkincsünk alapját adja. Ezt a nyelvújítás kora jól felhasználta és a legtöbb nevet beállította a hivatalos névkincsbe. Maradt azonban még elég, amelyet esetleg fel lehetne használni.

Az 1898-as madártani névjegyzék (MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT) kísérletet tett a *bese*, *cinegető*, *fú*, *málonfekvő*, *nyomorék*, *püsetek*, *szaja* és *zongor* régi madárnevek újra-alkalmazására. CHERNEL ISTVÁN valamivel később a *bese* és a *fú* neveket már másképpen alkalmazta, míg a többi név a továbbiak során eltűnt a madártani irodalomból.

A jövő feladata az e téren való tallózás és javaslattevés.

3. A népi nyelv névkincse

Értem ezen nemcsak az általános népi nyelvet, hanem a tájszólásokat is. A történet folyamán nyilvánvalóan számos állatnevet adtak a köznyelvnek, melyeknek eredetét már csak külön kutatással lehet kideríteni. Jelentőségüket igen korán felismerték, már FÖLDI figyelmeztetett erre. Ezért gyűjtésük is korán megindult. A MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG már 1838-ban kiadta az első „Tájszótárt”. Nem mellőzhetők nyelvünk nagy szótárai, így CZUCZOR G. & FOGARASI J. (1862—1874), BALLAGI M. (1868, 1873), BALASSA J. (1940) és GOMBOCZ Z. & MELICH J. (1914—). Zoológusaink PETÉNYITŐL kezdve szívesen gyűjtötték a népi és tájneveket. Ezek nagy része benne foglaltatik SZINNYEI J. „Magyar Tájszótárában” (1893—1901), melyből SZILÁDY Z. az állatneveket részben külön is leközölte (1907).

Állattani irodalmunk sokféle termékében, a BREHM-kiadásokban, nagy madártani munkáinkban, folyóiratainkban bőven találunk egyrészt névgyűjtéseket, másrészt pedig szétszórt adatokat. PUNGUR GYULA hivatalos megbízásból gyűjtötte a népi állatneveket és szólásokat. A „Tájszótár” óta megjelent nyelvjárási irodalmat részletesen ki kellene szavazni állatnevek szempontjából. Csakis így kaphatnánk valamelyes képet a népi és nyelvjárási állatnév-kincsről.

A népies nevek egy része közvetlenül vagy közvetve, az irodalom révén már átment a köznyelvbe, sőt az állattani névkincsbe is. A felhasználható anyagot a nagyobb művek szerzői már kiválogatták és amit lehetett, alkalmaztak. A többinek elég, ha a társnevek közt megemlítik. Az anyag felhasználása nagy óvatosságot és körültekintést igényel. Vannak népi nevek, melyek nem bírják el a nyomdafestéket; mások, legalábbis zoológus számára, értelmetlenek; igen sok csak változata a köznyelvi névnek; számos esetben bizonytalan, hogy tulajdonképpen milyen fajra vonatkoznak; ugyanazon név különböző vidékeken más-más fajra lehet használatos.

A népi állatnév-kincs legfeltűnőbb sajátsága az, hogy szokatlanul szűk-körű. Meglepően kevés azon állatfajok száma, melyeket népünk különleges és határozott névvel jelölt meg. A gerincesek osztályai, így a halak, madarak és az emlősök (a kétélűek és hüllők már kevésbé) aránylag még sok fajjal dicsekedhetnek. A gerinctelenekre azonban többnyire csak általános, szinte kategórianéveket találunk, melyek faji jelző nélkül hasznavehetetlenek.

Mindez azonban ne kedvetlenítse el a kutatót, mert a nevek ezen tartományának külön varázsa van és soha sem lehet tudni, mikor bukkan az ember olyan névre, amelyet jól felhasználhat valamely égető tökéletlenség kijavítására.

4. A tudományos nevek lefordítása

Ha valamely kevéssé ismert, esetleg nálunk nem is élő állatnak kívánunk magyar nevet adni, akkor először a tudományos név értelmére kell gondolnunk. Esetleg ennek lefordításával, ún. tükörszavával elfogadható magyar nevet kaphatunk, ha nem is éppen magyarosat. Előnye az ilyen névnek, hogy többnyire világosan utal a nem vagy a faj bizonyos jellegzetes sajátására. Persze csak akkor, ha a tudományos név szerzője annak idején amikor a nevet megalkotta, a kétneves nevezéktan igazi szellemében járt el. Ez, sajnos, sok esetben nem így volt.

Mind a régebbi, mind az újabb nevek közt elég sok ilyen, sikerült nevünk van, mint pl. *pipaszárhal* (*Fistularia tabaccaria*), *kígyófejű hal* (*Ophiocephalus*), *földipinty* (*Geospiza*) stb. A felsőbbrendű kategóriák neveinek jó része ilyen természetű, pl. *erszényesek* (Marsupialia), *gázlók* (Grallatores), *tüskésbőrűek* (Echinodermata) stb.

Ez a forrás azonban nem buzog olyan bőségesen, mint az ember várná. Ugyanis az etimologizált tudományos nevek jelentését igen sokszor nem lehet értelmes magyar névvel, szóösszetétellel vagy jelzős nemi névvel visszaadni. Különösen nem rövid névvel. Az ilyen kísérletezés közben ráeszmél az ember a bugátisták vergődéseire és őszinte részvétet érez irántuk. Nekik ti. egyik alapelvük az volt, hogy a tudományos nemi és faji név jelentését a magyar névnek okvetlenül vissza kell adnia. Az erőszakolt eredmény a képtelen nevek sokasága volt, melyeket a tudományos név etimologizálása nélkül egyáltalában nem lehetett megérteni. Itt van pl. a *reményfoki vájláb*. Kíséreljük meg ezt visszafordítani! Reményfoki = a Jóreménység fokáról való = fokföldi = *capensis*. Vájláb = vajú láb, ásó láb = *orycteropus*. Tehát: *Orycteropus capensis*, ma = *fokföldi földimalac*. A *Callithrix sciuroides* nem lehetett más, mint *evet szőrék*, mert hiszen *callithrix* = *szépszőrű*, *sciurus* = *mókus*, *evet*. Így született meg a *pallási álláb* (*Pseudopus Pallasi*) is. Ha a név feltűnően hosszúnak tűnt fel, akkor már a BARTZAFALVI SZABÓ DÁVID által kezdett és BUGÁTtól „bekebelezésnek” nevezett összerántást alkalmazták. Ez abban állt, hogy a tagokat elől vagy hátul megcsónkítva tették össze. Így jöttek létre: *csügecin* (= csüngő cinege), *bilcsirta* (= billegető pacsirta), *replenusz* (= reptelen úszó), *héhonár* (= héves honi madár), *fegylenősd* (= fegyvertelen ősdiszón) stb.

A gyakorlatban rendszeren úgy alakul a helyzet, hogy a lefordítás révén többnyire csak a faji jelző számára kapunk felhasználható nevet, a lefordított nemi név értelmének visszaadása legtöbbször lehetetlen.

5. Más nyelvek névkincse

Nem szabad gondolnunk, hogy régiségi állatneveink, alapnévkincsünk minden neve „magyar” volna. Összehasonlító nyelvészetünk már régen kimutatta szavaink, illetve neveink különböző eredetét. Mivel elég sok szó eredetére nézve nyelvészeink nézete eltérő, számunkra, zoológusoknak, eleendő lesz, ha BÁRCZI GÉZA „A magyar szókincs eredete” (1951) c. munkájából veszünk át adatokat a tényállás szemléltetésére. BÁRCZI szókészletünkben (csak az állatnév-példákat említve) a következő csoportokat különbözteti meg:

A) *Eredeti szókincs (névkincs)*

1. Finnugor és ugor elemek, vagyis olyan szavak, melyek akár mint tőszavak, akár mint származékok, nyelvünkben már akkor megvoltak, amikor a magyarság elszakadt az ugarságtól és nyelvében külön életet kezdett. Ezek legidősebb szavaink. Ilyenek:

a) Finnugor állatnevek: *darázs, daru, egér, fecske, fogoly, hal, hangya, keszeg, kígyó, lepe (lepke, lependék stb.), légy, lúd, menyhal, méh, nyúl, nyuszt, nyúl, őn, pegyvet, róka, sün, tathal, varjú, vöcsök (?)*.

b) Ugor állatnevek: *eb, evet, fajd, hatyú, holló, ló, szú*.

2. A magyar nyelv külön életében keletkezett szavak, melyek azonban nem idegen határból eredtek. Mint állattani nevek csak a *csibe* és a *csirke* jönnek tekintetbe.

B) *Ismeretlen eredetű szavak (nevek)*

Igen sok olyan szava van a magyar nyelvnek, melyeknek eredete ismeretlen. Nyelvészeink vagy semmit sem tudnak róluk, vagy pedig föltevéseik nem bizonyíthatók, esetleg nem is valószínűsíthetők. Ilyenek pl. *harcsa, hiúz*.

C) *Idegen elemek*

Olyan szavak, illetve nevek, melyeket a magyar nép vándorlásai során vett át azoktól a népektől, melyekkel érintkezett, továbbá a honfoglalás utáni időben tett szert rájuk békés és háborús kapcsolatok és kultúrhatások révén. Az idegen elemeknek három csoportja van: 1. *Idegen szók*, melyek még nem tekinthetők meghonosodottnak. — 2. *Jövevény szavak*, olyan idegen lexikális elemek, melyek meghonosodtak, teljesen elvegyültek szókincsünkben. — 3. *Tükörszavak*, melyek az átvevő nyelv elemei segítségével mintegy lefordítják az idegen szót (nevet). Megjegyzendő, hogy az idegen szavak és a jövevényiszavak közt nem lehet éles határt vonni. Jövevény állatneveink nyelvészeink tanúsága szerint a következő eredetűek:

1. I r á n i jövevénytiszavak (nevek) :

Kevés van, pl. a *tehén*, az összetételekben szereplő *jász*- és talán a bizonytalan *öszvér*.

2. M o n g o l o s jövevénytiszavak (nevek) :

Ilyeneknek tartották a *hiúz*, *hölgy*, *ökör*, *tulok*, *zerge* neveket, de ezekről később bebizonyult, hogy inkább a következő csoportba sorozandók.

3. T ö r ö k jövevénytiszavak (nevek) :

Ezek elég számosak. Nem számítva az urali őshaza korát, nyelvészeink három rétegüket különböztetik meg :

a) Honfoglalás előtti réteg : pl. *béka*, *bika*, *borz*, *bögöly*, *bölény*, *disznó*, *görény*, *gözü*, *gödény*, *oroszlán*, *ökör*, *ölyv*, *sas*, *süllő*, *szongor*, *szúnyog*, *teve*, *tok*, *turul*, *túzok*, *tyúk*, *ürge*.

b) Kun-besenyő réteg : valószínűleg ebbe tartozik a *majom* és a *kecske*.

c) Ozmán-török réteg : állatnevünk ebből nincs.

4. S z l á v jövevénytiszavak (nevek) :

MELICH JÁNOS (1910) és KNIEZSA ISTVÁN (1955) alapos tanulmányai szerint szláv eredetűek volnának következő állatneveink : *balin*, *bivaly*, *bolha*, *csuka*, *galamb*, *galóca*, *gerlice*, *giliszta*, *habarnica*, *hörcsög*, *jász* (lásd fentebb a C) 1. alatt is!), *kaba*, *kabóca*, *kacsa*, *kakas*, *kánya*, *kerecset*, *kolc*, *lazac*, *macska*, *márna*, *medve*, *menyhal*, *méh* (e kettőt lásd az A) 1. a) alatt is!), *métely*, *moly*, *muska*, *muslica*, *paduc*, *palacka*, *patkány*, *pele*, *pióca*, *pisztráng*, *pók*, *poloska*, *rák*, *szajkó*, *szalonka*, *szarka*, *tergélye*, *veréb*, *vidra*, *zomok*, *zsizsik*, valamint a ritkábban hallott tájnyelvi *bobák*, *kuna*, *kelen*, *siska*, *zerna*, *zsólna*.

5. L a t i n jövevénytiszavak (nevek) :

FLUDOROVITS JOLÁN tanulmánya (1937) szerint ilyenek : *ángolna*, *áspis*, *bazilikus*, *cet*, *elefánt*, *fülemile*, *hiéna*, *krokodilus*, *párduc*, *páva*, *pelikán*, *skorpió*, *spongya*, *tigris*, *vipera*.

6. O l a s z jövevénytiszavak (nevek) :

KARINTHY FERENC tanulmánya szerint (1947) mindössze három ilyen állatnevünk van : *osztriga*, *strucc* és a kevésbé ismert *sarda* = *tonhal*. Talán ilyen eredetű még a *kagyló* és a *szardella* is.

7. N é m e t jövevénytiszavak (nevek) :

MELICH JÁNOS (1895) szerint többek közt ilyen eredetűek pl. *bökle*, *cibet*, *csiz*, *dám*, *dors*, *fácán*, *fajd* (lásd A) 1. b) alatt is!), *firis*, *fogoly* (lásd A) 1. a) alatt is!), *géb*, *giloc*, *gimpli*, *görling*, *griff*, *hering*, *konchal*, *nérc*, *ökle*, *platajc*, *selhal*, *semling*, *snef*, *stokfis* stb.

R u m é n és f r a n c i a állatnevek régiségi névkincsünkben nincsenek.

Ez a kis szemelvény azért tanulságos ránk nézve, mert világosan mutatja, hogy egész sereg, ma már teljesen magyarnak érzett és hitt állatnevünk idegen eredetű „jövevénytiszó”. Ebből viszont azt az okulást vonhatjuk le, hogy nem föltétlenül minden, amit idegenből vettünk át, magyartalan. Ha idegen szavak

(nevek) huzamos ideig élnek nyelvünkben, a mi esetünkben a tudományos nyelvben, naturalizálódnak, megszokjuk őket és lekopik róluk az idegen eredet bélyege. Nagy számban lehetne felsorolni állat genus- és fajneveket, melyeket már úgy megszoktunk a zoológus-műnyelvben, hogy senki sem gondol kiirtásukra. Pl.: *albatrosz, alka, antilop, bálna, csimpánz, delfin, flamingó, fóka, gazella, gepárd, ibisz, kaméleon, kolibri, korall, lemming, meduza, mufflon, narvál, pávián, polip, rája, rozmár, szalamandra, tapír, természet, zebra, zsiráf* stb. Van azután jó csomó faj- és nemi nevünk, melyeket nem-európai nyelvekből vettünk át, legfeljebb csekély átírással és magyar-fonetikusán. Pl. *aguti, alligátor, alpakka, anakonda, axolotl, csincsilla, emu, gnu, hoacin, huanákó, inambu, jaguár, kaimán, kivi, kondor, kvagga, láma, marabu, marmota, nandu, nutria, okapi, orangután, tatu, tukán, urzon, vikunya* stb. A bugátizmus idején ezek is kaptak „magyar” neveket (az *okapi* kivételével, amely akkor még nem volt ismeretes), de ma senki sem gondol arra, hogy ezeket magyarítsa.

Nem szabad visszariadnunk más nyelvek esetleges neveinek lefordításától, mert esetleg egészen tűrhető magyar nevet kapunk, vagy pedig a művelet eszmét ad más, új név alkotására. Megnyugvással fogadhatjuk a tükörszavakról hallottakat. Nem kell tehát félnünk az -izmusok vádjától, mert az *Eisvogel* magyar megfelelője, a *jégmadár* nem germanizmus, hanem tükörszó. Nem kell kiirtanunk a *kecskefejt* sem, mint néhai SCHENK JAKAB kívánta, mert csupán tükörszava a *Ziegenmelker*-nek, illetve a *Caprimulgus*-nak.

Akinek ezen a téren komoly aggálya van az ilyen, idegen származású nevek használata ellen, figyelmebe ajánljuk ZOLNAI BÉLA tanulmányát „A műkedvelő Purista lelki alkatá”-ról (1940). Ebben 12 megszívlelendő tételt állított fel. Ezek közül közvetlenül tárgyunkat érintik a következők: „*Ne szégyeljük nyelvünk magyaros jövevényszavait. — Ne terjesszünk ellenszenvet régi és szép idegen szavaink és latinosságaink iránt. — Nincs biztos elv annak meghatározására, hogy melyik „idegen” szó fölösleges. — A magyarosodó idegen szó hasznos szolgálatot tesz magyarságunknak és gazdagítja nyelvünket. — A jövevényszó nem öli ki a régebben-magyar szavakat. — Nem minden magyartalan, ami idegenszerű.*”

Mindezeket azért írtam meg, hogy világosan lássék, bármennyire is híve vagyok a magyar állatneveknek, nem vagyok barátja a fölösleges nyelvtisztogatásnak, amely csak hátráltatja a műnyelv állandósulását. *Est modus in rebus...*

6. Az öntevékeny névadás

Ez akkor következik be, ha mindenáron magyar nevet kell adnunk valamely állatnak, de az előbbieken ismertetett források mind kiapadtak. A művelet hol könnyű, hol meg igen nehéz.

Van úgy, hogy szinte villanásszerűen ötlük eszünkbe a találó név ; máskor a népi nevek hatására írás közben úgyszólván önként jelentkeznek ; olykor a tanulmányok során magától kínálkozik ; máskor csak hosszas fejtörés eredményeképpen, az illető állatfaj vagy állatcsoport szervezetének, életmódjának, elterjedésének stb. ismerete alapján alakul ki az új név.

Nem is kell talán külön kiemelni, hogy a név alkotásakor messzemenő tekintettel kell lennünk a szóképzés, szókapcsolás és szóösszetétel fennálló szabályaira, a szavak névszói mivoltára és a kapcsolás révén előálló új értelemre. Az azonnal beálló helyesírási esetek elbírálására reális alapot értelmileg a neveknek fentebb kifejtett belső logikája, alakilag pedig a „Magyar Helyesírás Szabályai” adják meg.

Nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy új nevek alkotása nyelvújítás. Tisztában illik tehát lennünk ennek elméletével és módjaival. Ezeket jól összefoglalva TOLNAI VILMOS könyvében (1929) találjuk meg, amelyet nyomatékosan figyelmébe ajánlok minden zoológusnak, aki ezzel a problémával küszködik. Ne csak az állattani névkincset akarjuk gyarapítani, hanem érezzünk felelősséget a magyar nyelv irányában is.

III. Milyenek legyenek a magyar állatnevek?

Ha már mindenáron új neveket kell kitalálnunk, törekedjünk arra, hogy alkotásaink megfeleljenek bizonyos kívánalmaknak.

Az új név legyen magyaros, tartalmilag és értelmileg kifogástalan, nyelvtanilag helyesen képzett és lehetőleg rövid. A fajok neve két, a kategóriáké lehetőleg csak egy szóból álljon. Tudományos szempontból az volna a kívánalom, hogy a lehetőséghez képest mind a nemi név, mind a faji jelző, mind pedig a kategórianév, de legalább az utóbbi az állat vagy állatcsoport sajátágaiból kifejezzen valamely jellegzetes tulajdonságot.

Föltétlenül igazat kell adnunk GAÁL ISTVÁNNAK, aki 1933-ban az állatok és növények megtévesztő elnevezéseiről értekezvén, a következőket mondotta :

„...hangsúlyoznunk kell annak szükségességét, hogy eltérő szervezetű növények, illetőleg állatok rendszertani különállása elnevezésükben is kifejezésre jusson. A vezető elv általában az, hogy a név éppen a megkülönböztetés céljait van hivatva szolgálni. Mire való a név, ha az semmit sem mondó, vagy éppen félrevezető?”

Igen, valóban az volna az ideális állapot, ha minden nemnek (genus) megvolna a maga külön magyar neve. De hol vagyunk ettől?! Amikor számtalan csoportban egy-két alapnév vonul végig a genusokon, amikor osztályok és rendek alapnevei számtalan esetben genus-nevek. Itt csak a *féreg*, *rák*, *bogár*, *lepke*, *légy*, *méh*, *darázs*, *poloska*, *kabóca*, *pók*, *csiga*, *kagyló*, *hal*,

béka, gyík, kígyó, madár stb. nevekre utalunk. Vannak esetek, amikor köznyelvi vagy népi nevek azonosak olyan állatokra, melyeknek egymáshoz rendszertanilag kevés közük van. Mindenesetre rokonságuk nem olyan mértékű, hogy a közös nemi név jogosult volna. Jellemző esete ennek a *rigó* név. Nemcsak a *Turdus*-nem fajai „*rigók*”, hanem van *sárga, vízi, kövi, nádi, csúfoló* stb. „*rigó*”, állatok, melyeknek édeskevés közük van a *Turdus*-nemhez. Az ilyen eseteket ajánlatos fokozatosan felszámolni. Ideiglenes segítséget adhat esetleg az írásmód is.

Mindazonáltal úgy vélem, hogy túlhajtott álláspont volna az, ha minden nevet, amely szigorúan rendszertani szemmel nézve nem teljesen találó, „megtévesztőnek” bélyegeznénk. GAÁL ISTVÁN kétségtelenül helyesen utal arra, hogy ilyen szavak, mint pl. *teknős béka, cet hal, sündisznó, ló tetű, lámpahordó, pincebogár*, stb. nyilvánvalóan tartalmazznak bizonyos szervezettani, életmódtani vagy rendszertani helytelenséget, akár csak a *víziborjú* vagy a *toportyánféreg*. Azonban, ha mindezeket ki akarnánk irtani, igen sok nevet kellene törölnünk az állattani irodalomból. Mindezek céltudatos megváltoztatása a legszigorúbb tudományosság szempontjából talán kívánatos volna, de ez csak akkor volna lehetséges, ha egész állattani névkincsünket meghatározott elvek alapján teljesen fölülvizsgálánk.

Nem szabad felednünk, hogy sok név nem adatott, hanem született. Ezért nem is szabad a neveket tisztára a szigorú és kérlelhetetlen szaktudomány szempontjából vizsgálni és megítélni. Végül azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a szavak összetételekor vagy jelzővel való felruházásukkor egészen új fogalmak jönnek létre. Ilyenkor a név elemei, elsősorban az összetétel alapszava, utótagja valódi értelmét is megváltoztathatja. Ezért nem szabad annak eredeti, régi értelméhez görcsösen ragaszkodnunk. A *méh-farkas (Philanthus)* nevű hártványászárnyú rovar nevében tehát ne botránkozunk meg a „farkas” szón és ne vessük el a nevet, mivelhogy a *farkas* emlős-állat. A farkas szó, illetve fogalom és név itt egyszerűen a farkas példájáról vett mohó, ragadozó természetet jelenti, vagyis tulajdonságelvonás révén keletkezett szó, illetve név. Ugyanígy kell értelmeznünk a *halfarkast (Stercorarius)* is.

Itt van a helye annak, hogy megemlékezzünk az állattani nevek szómagyarázatáról, etimologizálásáról, bár ez tárgyunkat nem érinti olyan fokban, mint gondolható volna. Állatneveink értelmének, jelentésének és keletkezésének megfejtése tisztára nyelvészeti feladat és azért azt nyelvészeinkre kell bízunk és tőlük várnunk a felvilágosításokat. A nyelvészeti irodalomban igen sok név-„megfejtés” található, csak ki kell őket keresni. Különösen kiemelendő ezen a téren BEKE ÖDÖN terjedelmes és sokrétű munkássága. Ő különös szeretettel foglalkozott az állatnevek szófejtésével. A GOMBOCZ Z. & MELICH J.-féle „Magyar etymologiai szótár” még nem fejeződött be. Nagy haszonnal forgathatjuk BÁRCZI GÉZA „Magyar szófejtő szótár”-át (1941) is.

IV. Mennyire érvényesek és kötelezőek a nevek?

Nincs elegendő okunk arra, hogy mostanáig kifejlődött állattani nevezéktanunkat késznek tekintsük. Ellenkezőleg! A madártan nevezéktanának története, fejlődésének fordulatai, valamint pl. a rovarrendek neveinek változásai világosan mutatják, hogy nevezéktanunk nem befejezett. A magyarítási, névújítási mozgalomnak nem szabad megállania, mert különben tespedés következik be. Minden okunk megvan annak a föltételezésére, hogy nemcsak az ismert állatfajok száma fog emelkedni és a különböző kategóriarangú csoportok fognak sokasodni, hanem egyre több lesz az említésre méltó fajok száma is. Szóval, a névújítás fő hajtó tényezője, a szakmai szükséglet soha sem fog megszűnni.

Ennélfogva minden zoológusnak, aki tan- vagy kézikönyvet ír, arra kell törekednie, hogy ne csak átvegye a meglevő névkészletet, hanem azt bírálja, rostálja, tisztítsa, javítsa, tökéletesítse, és ha kell, újítsa is. Ha elismerjük, hogy szükség van magyar állatnevekre, akkor ezzel egyszersmind föl is hatalmazzuk a zoológus-írókat arra, hogy ezekről gondoskodjanak. Vagyis jogot adunk nekik arra, hogy — és ezt nyomatékosan kell hangsúlyoznom, — a nyelvtisztaság, nyelvhelyesség szabályainak és követelményeinek szemmel tartásával, a magyar nyelv szellemében és természetének megfelelően újítsák, bővítsék a szaknyelv névkincsét. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a névadás műveletét egyszerűen kiszolgáltatjuk akár a szakírók, akár pedig a „műkedvelő puristák” kényének-kedvének, főképpen pedig a mindig bizonytalan és megbízhatatlan „nyelvértéknek”, „nyelvösztönnek”. A nagy magyar nyelvújítási mozgalomnak és természettudományi részlegének, a bugátizmusnak a tanulságait le kell vonnunk és okulnunk belőle. Messzemenő óvatossággal kell kezelnünk a kérdést. Az volna kívánatos, hogy minden új név születésénél ott bábáskodnék egy nyelvész kartársunk.

Mindezen fenntartásokkal én vallom a nyelvújítás során oly sokszor jelszóként felhasznált Horatius-i mondást: „*Licuit semperque licebit signatum praesente nota producere nomen*”. Az írónak nem lehet megtiltani, hogy ne újítsa, ha ennek szükségét érzi. Szabadságában áll.

Az éremnek azonban másik oldala is van. Kire kötelező az újítások elfogadása? A többi zoológus, a tan- és kézikönyvek, népszerű munkák, lexikonok, szótárak stb. írói és munkatársai kötelesek-e elfogadni és használni az új neveket? Az író szabadságával és jogával szemben áll a szaktársak, a szaknyelvet használó kis társadalmi csoport tagjainak egyéni véleménye, amelyhez nekik éppen annyi joguk van, mint az írónak. Befogadási készségük, önkénytelen, ösztönös purista, ortológus vagy neológus beállítottságuk, esetleg teljes közönyük vagy semlegességük a tárgy iránt döntően esnek latba. Ugyanez áll a névkincset alkalmazó tankönyvírókra is. Alapvetően döntő jelentőségű nyelvészeink mindig kívánatos bíráló hozzászólása. A használat-nemhasználat

joga a szakmai és szakírói közösséget illeti meg. Rákényszeríteni a neveket senkire sem lehet. E tekintetben bizonyos történeti és gyakorlati kiválogatódás fog tehát érvényesülni. *Verba valent usu.*

Minden nevezéktannak rendkívül fontos és hatékony terjesztői a tankönyvek. Ugyanígy hathatnak az egyetemi előadások is. Hogy a bugátizmus annyira elterjedt, abban jó része volt annak a középiskolai tankönyv dömpingnek, amely 1850 és 1875 között elárasztotta az iskolákat. Ezeknek a hatása szélesebbkörű és mélyebb, mint a szakirodalomé, mert a tanárookra és a tanulókra egyaránt meghatározóvá válik. SZARVAS GÁBOR (1874) szemére is veti a pedagógusoknak :

„... csodálkoznunk kell azon, hogy ép eszű-lelkű emberek, a minden rendbeli tanítók hallgatagon, szó nélkül engedik terjedni, sőt maguk is terjesztik az emberi észnek e ficamait. Évtizedek múltak el, és alig hallottunk hangot emelkedni a tanítók sorából, amely az észkínzásnak e faja ellen tiltakozott, s a józan útra térést sürgette vagy legalább csak ajánlotta volna.”

Későbbi tankönyvbírálatában (1877) pedig szemére lobbantja a „természetrjárokknak”, hogy „egy parányi forgáccsal sem járulnak ama máglya fölrakásához, amelyen a HANÁK—MIHÁLKA szeméttasztagot elégessük”.

Tan- és kézikönyvek bizonyos időre rögzíthetik a nevezéktant. Ez volt pl. az eset a két magyar BREHM-kiadásnál is. Nyilvánvaló azonban, hogy ez nem lehet parancsolóan kötelező, sem pedig örökkévaló. Átvétele és használata azonban ésszerű és kényelmes, mert a szerzőt mentesíti az írói felelősség egy része alól. Érvényességének úgysis határt szab az újabb kiadás, vagy esetleg más szerző még újabb, korszerű munkája.

A neveket tehát nem volna tanácsos paranccsal örökéletűvé tenni. Viszont az is nyilvánvaló, hogy a könnyen áradó vizeket ajánlatos gátak közé szorítani. A nevezéktani zűrzavar elkerülése céljából föltétlenül kell bizonyos állandóságra törekednünk. Ezért kívánatos volna időrövidre jegyzékbe foglalni a változatlanul használandó neveket. Ezek nagyjában megfelelnek a tudományos nevezéktan „*nomina conservandá*”-inak, illetve az „*official list*”-re való helyezésnek. Kiváltképpen a népszerűsítő irodalom, valamint az alsó- és középfokú iskolák tankönyvei számára volna kívánatos és előnyös egy ilyen névjegyzék. Főlöszlegesen talán kiemelnem, hogy egy ilyen jegyzékben a magyar név mellett ott kell lennie a tudományos névnek is.

Az állattani magyar neveknek illetén szabályozását valamely főhatóság vagy a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA részéről, legalábbis én, nem tekintém az írói szabadság korlátozásának.

Ismét csak visszatérek ZOLNAI BÉLA tanulságos cikkének következtetéseire :

„... a természetes fejlődés erői döntik le a mesterséges nyelvújítás sorsát. Nyelvváltoztató, ösztönös ingadozás, expressív nyelverteremtés áll az egyik oldalon, míg a másik oldalon a meglevő gondolatformákhoz, szókészlethez való természetes

ragaszkodás harcol és a kettős törekvés eredménye a fejlődő nyelv. Minden változni és minden maradni akar ; minden változik, de csak annyira, amennyire az erők harca engedi. A nyelvújítás : erőszakos belenyúlás a nyelvfejlődésbe. Az 'erőszak' is természetes, de csak annyit ér, amennyi ereje van tízmilliókkal szemben. Az egész nyelvközösség consensusa, népszavazás nélkül nem ér el sokat . . ." „A purizmus tragikuma, hogy újításai leginkább a tudósok nyelvében találnak megértésre, ahol a legtöbb idegenszó nyüzsg . . ."

A tudós írástudók társadalma ugyan kicsiny, messze van a tízmillióktól, de hogy itt a consensus könnyen elérhető volna, abban, keserű tapasztalataim alapján, én bizony kételkedem.

V. Hogyan írjuk a neveket?

Amennyire szabadságában áll az állattani íróknak a nevek alkotása, éppen olyan kevésbé szabadíthatják el magukat a helyesírás szabályaitól. Ahogyan kötelezőek a zoológusra a zoológus-kongresszusok állandó bizottsága által megalkotott nemzetközi nomenklaturai szabályok a tudományos nevek tekintetében, ugyanúgy igazodnia kell a szakírónak a magyar nevek esetében a helyesírási szabályokhoz.

Vannak egyszerű és összetett nevek, hosszúak és rövidek ; névszói természetük különböző. Már most ezekhez még faji jelző is járulhat, amely ugyancsak a többféle névszó valamelyike lehet. Itt vannak azután a felsőrendű kategóriák nevei. Hogy mit írjunk egybe vagy külön, mikor használjunk kötőjelet, mit írjunk nagy vagy kis kezdőbetűvel, ezt nem lehet önkényesen, gondolomódra vagy a „nyelvérzékre" hivatkozva elintézni. Ezt a helyesírási szabályok írják elő. Ezekhez alkalmazkodni kell.

Természetes, hogy nyelvünk története folyamán a helyesírás is változott. E tekintetben rendkívül tanulságos, ha Helyesírási Szabályzatunk eddigi 10 kiadását összevetjük.

A helyesírási szabályok és a velük foglalkozó irodalom mindig hangsúlyozzák, hogy a szaknyelveknek van bizonyos joguk arra, hogy saját, különleges kívánságaikat érvényesítsék a helyesírásban. Ezzel természetesen élni lehet és kell is.

A mostanában folyamatban levő állattani kiadványok égetően szükségessé tették, hogy az állattani nevek helyesírását szabályozzuk. Ez, BÁRCZI GÉZA, PAIS DEZSŐ és BENKŐ LORÁND nyelvész-kartársaink szíves és hatékony segítségével, valamint sok zoológus hozzászólásával, meg is történt. A szabályzatot a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA adja ki. Szövegét „Függelék" alakjában e közlemény irodalmi jegyzéke után adjuk.

IRODALOM

- APÁCZAI CSERE J.: Magyar Encyklopaedia. — Ultrajectum, pp. 40 + 487. 1653.
- BALASSA J.: A szavak halála a magyar nyelvben. — Magyar Nyelvőr, **63**, p. 1–7. (1934).
- BALASSA J.: A magyar nyelv szótára. — Budapest, 1940. I. pp. VIII + 465, II. pp. 392 (1940).
- BALLAGI M.: Nyelvújítás és nyelvrontás. — Akad. Értes., **7**, p. 401–425. (1857).
- BALLAGI M.: A magyar nyelv teljes szótára. — Budapest, 1868. I., II. pp. 1873 (1868).
- BALOGH P.: Visszaigazítás. — Tudom. Gyűjt., III. p. 117–129. (1830).
- BÁRCZI G.: Magyar szövejtő szótár. — Budapest, pp. XXIII + 348 (1941).
- BÁRCZI G.: A magyar szókincs eredete. — Budapest, pp. 95 (1951).
- BEKE Ö.: Magyar hal- és madárnevek származása. — Állatt. Közlem., **29**, p. 143–151. (1932).
- BEKE Ö.: A magyar állat- és növénynevek történetéhez. — BALASSA- emlékkönyv, p. 16–42. (1934).
- BEKE Ö.: Növény- és állatneveink történetéhez. — Debreceni Szemle, **15**, p. 249–255. (1941).
- BENKŐ L.&LŐRINCZE L.: Magyar nyelvjárási bibliográfia. — Budapest, pp. 259. (1951).
- BENKŐ L.&TÁRSAI: Helyesírásunk időszerű kérdései. Cikkgyűjtemény. — Nyelvtud. Értek., **4**, pp. 137 (1956).
- BREHM A.: Az állatok világa. — Budapest, LÉGRÁDY kiadása, I–X. (1901–1907).
- BREHM A.: Az állatok világa. — I–XX. GUTENBERG kiadása. (évszám nélkül).
- BOROS I.: A magyar zoológia soronlévő feladatai. — Állatt. Közlem. **44**, p. 23–35. (1954).
- BUGÁT P.: Természettudományi Szóhalmaz szószármaztatási elvekkel. — Buda, pp. 488 (1843).
- CHERNEL I.: Adatok honi madaraink népies elnevezéseihöz. — Természettud. Közöny, **20**, p. 303–309. (1888).
- CHERNEL I.: Magyarország madarai, különös tekintettel gazdasági jelentőségükre. — Budapest, I. pp. 187, II. pp. 830 (1899).
- CZUCZOR G.&FOGARASI J.: A magyar nyelv szótára. — Budapest, 6 k. (1862–1874).
- DUDICH E.: Linné és az állatnevek logikája. — Állatt. Közlem., **41**, p. 16–31. (1944).
- DUDICH E.&HANKÓ B.: Az állat és élete, II. — Budapest, pp. 456 (1942).
- FÁBIÁN J.: Természethistoria a gyermekeknek (RAFF G. CH. fordítása). — Veszprém, pp. 12 + 669 + 11 (1799).
- FÁBIÁN P.: A „Helyesírásunk időszerű kérdései” vitája. Cikkgyűjtemény. — Nyelvtud. Értek., **9**, pp. 62 (1956).
- FLUDOROVITS J.: A magyar nyelv latin jövevényszavai. — Magy. Nyelvtud. Kézik., I. 12. e, pp. 44 (1937).
- FÖLDI J.: Természeti Historia. A LINNÉ systemája szerint. — Pozsony, I. pp. 428 (1801).
- FRIVALDSZKY I.: Jellemző adatok Magyarország faunájához. — Magy. Tud. Akad. Évk. II. k. 4. d. pp. 274 (1865).
- GAÁL I.: Állatok és növények megtévesztő elnevezései. — Debreceni Szemle, **7**, p. 128–132. (1933).
- GÁLDI L.: A magyar köznyelv a szabadságharc korában. — Magyar Nyelvőr, **72**, p. 152–163. (1948).
- GOMBÓCZ Z.&MELICH J.: Magyar Etymologiai Szótár. — Budapest, I. 1914–1930., 1600 hasáb, II. 1934–1944. 1160 hasáb.
- GROSSINGER J.: Universa historia physica regni Hungariae, secundum tria regna naturae digesta. — I. pp. XVIII + 591, II. pp. XXV + 462, III. pp. XIV + 400, IV. pp. XIV + 416 (1793–1797).
- GYÓRY S.: A műnyelvről és műszavak alkotásáról. — Magy. Tud. Akad. Ért., **3**, p. 1–75. (1862).
- HANÁK J.: Természetrájk. — Pest, pp. VI + 343 (1846).
- HANÁK J.: Az állattani magyar műnyelv ügyében. — Társalkodó, 5. sz., p. 47–48 (1848).
- HANÁK J.: Az állattani műszók és állatnevek magyarítása. — Természetbarát, p. 129–137 (1848).
- HANÁK J.: Az állattan története és irodalma Magyarországon. — Pest, pp. XVI + 220 (1849).
- HERMAN O.: A műnyelv kérdéséhez. — Természetr. Füzetek, **1**, p. 69–74. (1877).
- HERMAN O.: Magyarország pókfaunája. — Budapest, I. 1876. pp. 119, II. 1878. pp. 100, III. 1879. pp. 394.
- HERMAN O.: A műnyelvről. — Természetr. Füzetek, **2**, p. 88–91. (1878).
- HERMAN O.: A magyar halászat könyve. — Budapest, I. pp. 552, II. p. 553–860. (1887).

- HERMAN O.: Madártani elemek szépirodalmunk főbb forrásaiban. — Természettud. Közlöny, **21**, p. 54—58. (1889).
- HERMAN O.: PUNGUR GYULA gyűjtése. — Magyar Nyelvőr, **37**, p. 277—278. (1908).
- HORVÁTH L.: Magyar madárnevek és írásmódjuk. — Állatt. Közlem., **46**, p. 87—90. (1957).
- IMRE S.: A magyar nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata, tekintettel az újítás módjaira. — Budapest, pp. XIV + 213 (1873).
- KARINTHY F.: Olasz jövevényszavaink. — Magy. Nyelvtud. Társ. Kiadv. **73**, pp. 47 (1947).
- KIRÁLYFÖLDY E.: Ujdon-új magyar szavak tára. — Pest, pp. 408 (1846).
- KNIEZSA I.: A magyar nyelv szláv jövevényszavai. — Budapest, I. pp. 582, II. pp. 583—1043 (1955).
- KOSSUTH L.: A természettudományi nem- és fajnevek magyarításának kérdéséről. — Természettud. Közlöny, **17**, p. 21—30. (1885).
- KOVALOVSKY M.: Tudományos nyelvünk alakulása. — PAIS D.: Nyelvünk a reformkorban, p. 227—312. (1955).
- KOVÁTS M.: Háromnyelvű fejtő állatnév műszótár, vagy glossarium zoologicum triglottum etymologicum. — Buda, 6. rész, p. 686—830. (1846).
- KUNOSS E.: Szófüzér. — Kassa, 2. kiad., pp. XII + 94 (1835).
- LIGETI L.: Mongolos jövevényszavaink kérdése. — Nyelvtud. Közlem., **49**, p. 190—271. (1935).
- LOVASSY S.: Ragadozó madaraink magyar elnevezései. — Természettud. Közlöny, **19**, p. 283—290., 327—335. (1887).
- LOVASSY S.: Magyarország gerinces állatai és gazdasági vonatkozásai. — Budapest, pp. 895 (1927).
- LOVÁNYI GY.: A szócsinálás. — Magyar Nyelv, **49**, p. 203—206. (1953).
- LOVÁSZ I.: Értekezés a magyar nyelvújításról és annak némely nevezetesebb hibáiról. — Pest, Tudom. Gyűjt., **10**, p. 3—53. (1834).
- LŐRINCZE L.&TÁRSAI: Nyelvművelésünk főbb kérdései. Tanulmánygyűjtemény. — Budapest, pp. 295 (1953).
- LŐRINCZE L.&TÁRSAI: Nyelvművelő. Tanulmánygyűjtemény. — Budapest, pp. 412 (1956).
- LUKÁCS L.: BUGÁT PÁL életben maradt szavai. — Magyar Nyelvőr, **13**, p. 321—322., 374—376. (1884).
- MADARÁSZ GY.: Magyarország madarai. — Budapest, pp. XXXIII + 666 (1899—1903).
- MAGYAR ORNITHOLOGIAI KÖZPONT: Nomenclator Avium Regni Hungariae. — Budapest, pp. 75 (1898).
- MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA: A magyar helyesírás szabályai. — Budapest, 10. kiadás, pp. 268 (1954).
- MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA: A magyar állatnevek helyesírási szabályzata. — Budapest, (1958).
- MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG: Magyar Tájszótár. — Buda, pp. XII + 397 (1838).
- MELICH J.: Német vendégszók. — Magyar Nyelvőr, **24**, p. 14. stb. (1895).
- MELICH J.: A magyar szótáriródalom, I. — Nyelv. Füzetek, **46**, pp. 197 (1907).
- MELICH J.: Nyelvünk szláv jövevényei. — Magy. Nyelvtud. Társ. Kiadv. pp. 32 (1910).
- MISKOLCZI G.: Egy jeles Vadkert... — Lőcse, pp. 713 (1702).
- MOLNÁR J.: A természet három országának rövid ismertetése. Kezdet gyanánt. — Magyar Könyvház, IV. p. 175—197., 232—243. (1783).
- MORAVCSIK GY.: A magyar szókincs görög elemei. — MELICH- emlékkönyv, p. 264—275. (1942).
- MÓCZÁR & TÁRSAI: Állathatározó. — Budapest, I. pp. 798, II. pp. 344 (1950).
- NAGY P.: Állattan (MILNE EDWARDS után). — Kolozsvár, I. pp. 242, II. pp. 249 (1847).
- NÁTYL J.: Némely vélekedések a magyar nyelv ügyében. — Szeged, pp. 44 (1825).
- ORTVAY T.: Pozsonyvármegye állatvilága. — Pozsony, pp. XVI + 447 (1902).
- PAIS D.: Nyelvünk a reformkorban. — Budapest, pp. 684 (1955).
- PONORI THEWREWK E.: A helyes magyarság elvei. — Budapest, pp. 112 (1873).
- PUNGUR GY.: Az állatnevek a magyar nyelvben. — Természettud. Közlöny, **28**, p. 393. (1896).
- REISINGER J.: Állattan a gerincesekről. — Buda, I. pp. XII + 412, II. pp. 221 (1846).
- SCHENK J.: A történelmi Magyarország madarainak névjegyzéke. — Budapest, pp. 79 (1940).
- SÓFALVI J.: A természet szépségéről való beszélgetések (SULZER J. G. fordítása) — Kolozsvár, pp. XXVI + 211 (1788).
- STANCSICS M.: Lényismeret, azaz természethistoria az ifjúság számára. — Pozsony, pp. XII + 230 (1842).
- SZABÓ D.: A magyar nyelvemlékek. — Egyet. Magy. Nyelv. Füz., pp. 55 (1952).
- SZABÓ J.: Magyarítás a természettudományokban s különösen annak gyakorlati jelentősége. — Pest, Magy. Tud. Akad., pp. 24 (1861).

- SZABÓ K.: Régi Magyar Könyvtár. Az 1531—1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. — Budapest, I. pp. XIV + 751 (1879).
- SZAMOTA I.& ZOLNAI GY.: Magyar oklevél-szótár. — Budapest, pp. XXXI + 1210 (1902—1906).
- SZARVAS G.: A magyar nyelv a természettudományban. — Magyar Nyelvőr, **3**, p. 462—463. (1874).
- SZARVAS G.: A magyar nyelv a természettudományokban. — Magyar Nyelvőr, **6**, p. 451—458. (1877).
- SZARVAS G.: Válasz KRIESCH JÁNOS „Észrevételeire”. — Magyar Nyelvőr, **6**, 513—514. (1877).
- SZARVAS G.& SIMONYI Zs.: Magyar Nyelvtörténeti Szótár. — Budapest, I. pp. XXXIII + 1654, II. pp. 1630, III. pp. 1315 + 290 (1890—1893).
- SZILÁDY Z.: A magyar népnyelv állatnevei. — Temesvár, Természettud. Filléres Könyvtár, **25**, sz. pp. 29 (1907).
- SZILÁDY Z.: Természettudományi műnyelvünk fejlesztéséhez. — Magyar Nyelv, **23**, p. 424—426. (1927).
- SZILY K.: A természettudományi műnyelvről a magyar irodalomban. — Természettud. Közlöny, **II**, p. 329—345. (1879).
- SZILY K.: Adalékok a magyar nyelv és irodalom történetéhez. — Budapest, pp. 471 (1898).
- SZILY K.: Természettudományi szavaink a nyelvújítás köréből. — Természettud. Közlöny, **34**, p. 227—239. (1902).
- SZILY K.: A magyar nyelvújítás szótára, a kedveltebb képzők és képzésmódok jegyzékével. — Budapest, pp. XV + 404, 1908. pp. XII + (405—662) (1902, 1908).
- SZILY K.: A magyar természettudományi műnyelvről. — Magyar Nyelv, **6**, p. 145—149. (1910).
- SZINNYEI J.: Magyar Tájszótár. — Budapest, I. pp. XII + 1568, II. pp. 1096 (1893—1901).
- SZINNYEI J.& SZINNYEI J.: Magyarország természettudományi és matematikai könyvészete, 1472—1875. — Budapest, pp. XVIII + 1007 (1878).
- THOMÉ O. W.& PASZLAVSZKY J.: Az állattan kézikönyve. — Budapest, pp. VIII + 436 (1875).
- TOLDY F.: A nyelvbéli újítások határaitól. — Új Magyar Múzeum, **7**, p. 425—430. (1857).
- TOLDY F.: Gyászbeszéd BUGÁT PÁL felett. — TOLDY F. Összegyűjtött munkái, VI. p. 59—68. (1872).
- TOLNAI V.: Műnyelv, szaknyelv. — Magyar Nyelv, **19**, p. 76—78. (1923).
- TOLNAI V.: A nyelvújítás elmélete és története. — Budapest, pp. 240 (1929).
- TURCSÁNYI A.: Gyűjtünk természetrajzi neveket. — Magyar Nyelvőr, **3**, p. 221—222. (1874).
- VAJDA P.: Az állatország felosztva alkotása szerint CUVIER GYÖRGY báró után. — Buda, pp. 644 (1844).
- VÁNGEL J.: Nagy képes természetrajz. — Budapest, I. pp. VI + 320 (1899).
- VÖNÖCZKY SCHENK J.: A madarak magyar elnevezése. — A Természet, **37**, p. 121—123. (1941).
- ZOLNAI B.: A műkedvelő Purista lelki alkata. — Szeged, Szellem és Élet könyvtára, új sorozat **14**, sz. pp. 65 (1940).
- ZOLNAI GY.: Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. — Budapest, pp. 296 (1894).
- ZOLNAI GY.: Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig. — Magyar Nyelv, **1**, p. 29—36., 71—78., 115—122. (1905).
- ZOLNAI GY.: Van-e szükség nyelvűvelésünk irányítására? — Nyelvűvelő Füzetek **2**, pp. 59 (1935).
- ZOLNAI GY.: Idegen szavaink és a nyelvújítás. — Nyelvűvelő Füzetek, **4**, pp. 79 (1937).

FÜGGELÉK

DUDICH ENDRE: „A magyar állatnevek kérdései” c. közleményhez:
A magyar állatnevek helyesírási szabályzata.

A nemi nevek

A n e m i (generikus) nevek lehetnek egyszerű vagy összetett főnevek, főnevesült melléknevek és igenevek. Megfelelnek a tudományos k é t n e v e s n e v e z é k t a n (binominalis nomenclatura) nomen genericum-ának. Mindig egyes alanyesetben állanak.

A) Egyszerű nemi nevek

1. Nem nyújtanak helyesírási problémát az egyszerű nemi nevek. Pl.:

a) Főnevek:

ászka	fecske	hattyú	méh	pocok	szöcske
bagoly	féreg	ingola	métely	poloska	szú
bogár	géb	juh	mókus	ponty	szúnyog
bolha	gém	kabóca	nadály	rák	tetű
borz	gilisza	kérész	nyúl	réce	tok
bölgény	gödény	kígyó	ölyv	rigó	tücsök
cickány	galamb	lepke	pacsirta	sáska	teve
darázs	gyík	légy	pele	sirály	tyúk
denevér	hangya	lúd	pille	szarvas	veréb
egér	harcsa	medve	pinty	szivacs	vidra

b) Főnevesült melléknevek:

emlős	ormányos	sertés	tegzes
buzogányos	ostoros	szívókás	teknős

c) Főnevesült igenevek:

araszoló	bukó	futó	sikló	szövő
billegető	dongó	pattanó	süvöltő	tetvésző

B) Összetett nemi nevek

2. Összetett szavak, melyeknek elő- és utótagja egyaránt lehet főnév, melléknév vagy igenév. Ha a tagok egyszerű szavak és összetételükből nem keletkezik 6 szótagonál hosszabb szó, egybeírjuk őket.

3. Egybeírjuk az egyszerű főnévi elő- és utótagot, ha nem keletkezik 6 szótagonál hosszabb összetétel (1).* Pl.:

agyarcsgiga	galandféreg	medveállatka	rájanadály
ászkapók	gömbászka	mécskagyló	sárszalonka
bolharák	gőtehal	méhatka	sáskarak
botsáska	gyöngykagyló	mohaállat	szórtetű
cserebogár	hajóféreg	nyílféreg	tarlósáska
csíkbogár	halfarkas	orgonakorall	tücsökmadár
csillagféreg	hangyászsun	örvényféreg	tüdőféreg
darázscincér	iszapszúnyog	papucsállatka	üvegrák
ecetféreg	kakukkméh	paránybogár	vaspondró
faggyúpók	katonalégy	pehelyréce	viperagyík
fahangya	kőszivacs	pontytetű	vadászgépárd
farkaspók	lándzsahal	pörölycápa	zacskórák
fémlepke	levélbolha	pávaszem	zugpók
fésűkagyló	lombszöcske	paradicsommadár	zsákállat
fonálféreg	makkféreg	pókmajom	zsinórféreg

4. Egybeírandó az egyszerű melléknévi előtag az egyszerű főnévi utótaggal, ha nem keletkezik 6 szótagonál hosszabb szó (2). Pl.

álböde	harangosállatka	ősdarázs	tarkatipoly
árvaszúnyog	kagylósrák	pajzsosposloska	tegzesfátyolka
balogcsiga	karimáspoloska	patkósdenevér	tengeriugorka
busalepke	karmosbéka	pehelyméh	téliszúnyog
bundáslégy	karcsúcincér	recéspoloska	törpefűrkész
címeresposloska	kerekesféreg	rétihéja	törősdarázs
csomósdarázs	keresztspók	sarlósfecske	tutajocsiga
élénkfűrkész	kékkagyló	sárgarigó	tüdőshal
feketedarázs	koszorúcsiga	simadarázs	tüskésleány
fogasponty	kővirigó	sutabogár	varangyosbéka
földikutya	lágypogár	szarvasbogár	vízibolha
gyalogcincér	meztelencsiga	szemeslepke	vízicsibe
gyepibodobács	nádiposzáta	szürkebegy	víziló
gyilkoslégy	olajosbogár	tajtékoskabóca	vízirigó
hamvaspók	övesferegcske	tapogatósbogár	zömökbogár

5. Egybeírandó az egyszerű melléknévi igenév-előtag az egyszerű főnévi utótaggal, ha nem keletkezik 6 szótagonál hosszabb szó (3). Pl.:

* Az egyes pontok szövegének végén zárójelben álló szám a „Magyarázat” megfelelő pontjára utal.

araszolólepke	fojtópók	lebegőkandics	szökőpók
ásólúd	futóbogár	lebegőlégy	szövőmadár
billegetőcankó	fúrószivacs	mászóhal	tapadómedúza
bögmajom	függőcinege	mosómedve	temetőbogár
bukóbogár	görgőállatka	merülőbogár	ugróégér
cselőpók	hullóbogár	pattanóbogár	úszócsiga
csörgőkígyó	kaparódarázs	pöfögőfutrinka	vándorlólevél
csüngőlepke	karolópók	rablópók	világítórák
dongólégy	keringőbogár	repülőkutya	zengőlégy
fecskendőféreg	kopogóbogár	szabóméh	zsibbasztórája

6. Egybeírandó az egyszerű főnévi, melléknévi, igenévi vagy számnévi előtag az egyszerű melléknévi utótaggal, ha nem keletkezik 6 szótagonál hosszabb szó (4). Pl.:

álormányos	keresztcsőrű	szemesostoros
bolhaormányos	levélormányos	szövőcsévés
csillóhasú	orrszarvú	tölcsérszájú
ezerlábú	rozsdafarkú	tömlőspórás
félormányos	soklábú	ugróvillás
gyalogormányos	százlábú	villáscsápú

7. Egybeírandó az egyszerű előtag a melléknévi igenévvvel, ha nem keletkezik 6 szótagonál hosszabb szó (5). Pl.:

áldongó	ganéjtűrő	levélfirkáló	sárjáró
bábrabló	hangyaleső	levélsodró	szítakötő
csigaforgató	hernyórabló	magfűrő	tengervilágító
dárdahordozó	homoklakó	magtörő	téliaraszoló
fakúszó	hólyaghúzó	meggyvágó	trágyatűrő
fehéraraszoló	kecskefejő	molyrontó	útonálló
fiahordó	keresztspattanó	partfutó	vérszopó
fülbemászó	kéregbújó	poloskairtó	víztaposó
fűrkészölő	lámpahordó	púposzövő	zöldszövő
galacsinhajtó	levélaknázó	sarlósszövő	zumósszövő

8. Egybeírandó az elő- és utótag, ha valamelyikük összetett szó ugyan, de az összetétel nem hosszabb 6 szótagonál (6). Pl.:

a) Az előtag összetett szó:

borostyánkőcsiga	fenyőkéregszú	kutyatejcincér	rózsadarázsfűrkész
bunkócsápúsáska	gyöngyházlepke	nadálytőormányos	sáskaöldarázs
búcsújárólepke	gyökérrágólepke	nagybajszóméh	színtjászólepke
cérnanyakúholyva	hangyautánzópók	nyakszarvúbogár	szőrösnyelvűdarázs
csupaszemlégy	hasadlábúrák	nyárfacincér	tövishátúsáska
fenyődarázsfűrkész	hernyórontófűrkész	nyírfadarázs	torzcsápúbogár
fenyőhánccszú	kendermagbogár	ökörzemlepké	zsákhordóbogár

b) *Az utótag összetett szó:*

<i>álfadarázs</i>	<i>kiscsikbogár</i>	<i>pókszázlábú</i>
<i>égerlevélbogár</i>	<i>levélgubacsdarázs</i>	<i>sárgacserebogár</i>
<i>fémstatabogár</i>	<i>őslégsöves</i>	<i>vakbolharák</i>
<i>karcsúdíszbogár</i>	<i>paránycsikbogár</i>	<i>virágcserebogár</i>
<i>kékdíszbogár</i>	<i>pattanóösrovar</i>	<i>virágdíszbogár</i>

9. Kötőjellel kapcsolandó az elő- és utótag, ha mindkettő összetett szó, vagy pedig összetételük révén 6 szótagnál hosszabb szó keletkeznék (7). Pl.:

<i>bordásfejű-kabóca</i>	<i>kabócarontó-darázs</i>
<i>buzogányfejű-féreg</i>	<i>keserűfü-ormányos</i>
<i>feketefejű-poloska</i>	<i>karcsúnyakú-mezeipoloska</i>
<i>kagylós-levéllábúrák</i>	<i>ökörfarkkóró-ormányos</i>

10. A személynévből (vezeték- vagy keresztnévből) képezett nemi név esetében a személynevet nagy kezdőbetűvel írjuk és közvetlenül kapcsoljuk az utótaggal (8). Pl.: *Darwinszivacs*.

11. Az alnemeknek (subgenus) lehetőleg ne adjunk magyar nevet. Amennyiben ez elkerülhetetlen volna, az alnemi névre a fenti pontok érvényesek.

A fajnevek

A fajnevek (specifikus nevek) lehetnek egyszerű vagy összetett főnevek, főnevesült mellék- és igenevek. Vagy önmagukban állnak, vagy pedig tulajdonságjelző áll előttük. Ez utóbbi a faji jelző, amely megfelel a tudományos kétneves nevezéktan nomen specificum-ának (9).

A) Faji jelző nélküli egyszerű fajnevek

12. Olyan állatok nevei, melyek gyakoriságuknál vagy jellegzetességük-nél fogva közismertek. Legtöbbjük nemének egyetlen hazai vagy európai faja (alfaja). Ezért hazai keretek között megjelölésükre elegendő egyetlen, jelző nélküli szó is. Helyesírási problémát nem nyújtanak (10). Pl.:

<i>baing</i>	<i>csuszka</i>	<i>guvat</i>	<i>karvaly</i>	<i>pipiske</i>	<i>szalakóta</i>
<i>bakcsó</i>	<i>daru</i>	<i>gyurgyalag</i>	<i>kárász</i>	<i>ponty</i>	<i>szarka</i>
<i>batla</i>	<i>farkas</i>	<i>harcsa</i>	<i>kecsege</i>	<i>reznek</i>	<i>szárca</i>
<i>bíbic</i>	<i>fácán</i>	<i>haris</i>	<i>menyét</i>	<i>róka</i>	<i>tengelic</i>
<i>borz</i>	<i>fogoly</i>	<i>hermelin</i>	<i>mókus</i>	<i>seregély</i>	<i>túzok</i>
<i>compó</i>	<i>fürj</i>	<i>héja</i>	<i>nyest</i>	<i>sordély</i>	<i>ürge</i>
<i>csicsörke</i>	<i>garda</i>	<i>holló</i>	<i>nyuszt</i>	<i>sünger</i>	<i>vakondok</i>
<i>csíz</i>	<i>gerle</i>	<i>hőrcsög</i>	<i>őz</i>	<i>sün</i>	<i>vidra</i>
<i>csuka</i>	<i>gulipán</i>	<i>kakukk</i>	<i>paduc</i>	<i>szajkó</i>	<i>zöldike</i>

B) Faji jelző nélküli összetett fajnevek

13. Mind az elő-, mind pedig az utótag lehet főnév, melléknév vagy igenév. Az előtag tulajdonképpen rejtett faji jelző. Kapcsolata az utótaggal a név logikai természeténél fogva olyan szoros, hogy vele új fogalmat (állattani faj) jelöl. Különírva esetleg egészen mást jelentenek (11). Pl.:

<i>császármadár</i>	<i>fűrészhal</i>	<i>lapostetű</i>	<i>siketfajd</i>
<i>csermelyfutó</i>	<i>hajnalmadár</i>	<i>láncosféreg</i>	<i>sóféreg</i>
<i>csigaszájú</i>	<i>halálórája</i>	<i>mászóhal</i>	<i>svábbogár</i>
<i>darázsölyv</i>	<i>halrontó</i>	<i>mosdószivacs</i>	<i>tiszavirág</i>
<i>dámvad</i>	<i>hódpatkány</i>	<i>nyaktekercs</i>	<i>ugartyúk</i>
<i>dongólégy</i>	<i>ikerféreg</i>	<i>ökörsem</i>	<i>vadmacska</i>
<i>farkosféreg</i>	<i>jegesmedve</i>	<i>őszapó</i>	<i>vetésfehérítő</i>
<i>fecskendőféreg</i>	<i>jégmadár</i>	<i>pálmatolvaj</i>	<i>vértetű</i>
<i>félpók</i>	<i>kecskebéka</i>	<i>pásztormadár</i>	<i>vízmérő</i>
<i>futómadár</i>	<i>kékbecy</i>	<i>pocgém</i>	<i>vörösbegy</i>

C) Faji jelzős fajnevek

14. Az 1–10. pontokban ismertetett nemi neveket, vagy — külföldi viszonylatban — a 12. pont alá tartozó fajneveket egyszerű vagy összetett faji jelző előzi meg. A nemi név mindig főnévnek tekintendő és reá a fenti pontok érvényesek. A faji jelző egybe- vagy különírandó, esetleg kötőjellel kapcsolandó az alábbiak szerint (12).

15. Egybeírandó az egyszerű nemi névvel az egyszerű főnévi faji jelző (pl. anyagnév, tápnövény vagy gazdaállat neve, alaki vagy életmódi sajátosság megjelölésére szolgáló szó stb.), ha nem keletkezik 6 szótagnál hosszabb összetétel (13). Pl.:

<i>almamoly</i>	<i>ecetféreg</i>	<i>juhmétely</i>	<i>marhabögöly</i>	<i>sőregtok</i>
<i>aranylile</i>	<i>egerészölyv</i>	<i>káposztalepke</i>	<i>májmétely</i>	<i>sünbogár</i>
<i>bárkaállatka</i>	<i>festékkagyló</i>	<i>kocsonyaszivacs</i>	<i>méhatka</i>	<i>szőlőrigó</i>
<i>bíborcincér</i>	<i>forrácsiga</i>	<i>korallkígyó</i>	<i>nyálkahal</i>	<i>takácsatka</i>
<i>borsószizsik</i>	<i>gabonaszípoly</i>	<i>kőművesméh</i>	<i>nyírfajd</i>	<i>toboztetű</i>
<i>botposloska</i>	<i>golyatöcs</i>	<i>kőszüllő</i>	<i>ostorgiliszta</i>	<i>tüzerbogár</i>
<i>bőrfutrinka</i>	<i>gözüegér</i>	<i>kristálycsiga</i>	<i>özlégy</i>	<i>tyúkbolha</i>
<i>burgonyabogár</i>	<i>gyöngybagoly</i>	<i>kúpbogár</i>	<i>pirókegér</i>	<i>üvegcsiga</i>
<i>cincérféreg</i>	<i>hagymalégy</i>	<i>levesteknős</i>	<i>retökszivacs</i>	<i>vadászgörény</i>
<i>citromsármány</i>	<i>hernyőfűrkész</i>	<i>lócsér</i>	<i>részikló</i>	<i>vargalégy</i>
<i>darázpók</i>	<i>hordócsiga</i>	<i>lőszivacs</i>	<i>rőzseméh</i>	<i>vérmétely</i>
<i>disznótetű</i>	<i>hólyagbogárka</i>	<i>mannakabóca</i>	<i>sövényásármány</i>	<i>zebracsiga</i>

16. Kötőjelet használunk, ha az egyszerű vagy összetett főnévi faji jelző az egyszerű nemi névvel 6 szótagnál hosszabb összetételt adna. Pl.:

<i>acsalapu-ormányos</i>	<i>békalencse-ormányos</i>
<i>bajnóca-polipocska</i>	<i>búzavirág-poloska</i>

<i>keserűgyökér-barkó</i>	<i>ökörfarkkóró-cincér</i>
<i>mételykóró-levelész</i>	<i>pöszméte-araszoló</i>
<i>galagonya-eszelény</i>	<i>tövisecincér-fürkész</i>

17. Különírjuk az egyszerű vagy összetett melléknévi vagy igenévi faji jelzőt, akár összetett a nemi név, akár nem (14). Pl.:

<i>amerikai hód</i>	<i>fürge gyík</i>	<i>réti szöcskerák</i>
<i>aranyos bábrabló</i>	<i>hamvas rétihéja</i>	<i>rózsás gödény</i>
<i>barna varangy</i>	<i>hatszívókás métely</i>	<i>simafejű galandféreg</i>
<i>bunkós zsákállat</i>	<i>imádkozó sáska</i>	<i>sugaras gömbállatka</i>
<i>csápos nyílféreg</i>	<i>kapaszkodó tengerisün</i>	<i>szent galacsinhajtó</i>
<i>csörgő réce</i>	<i>kardszarvú antilop</i>	<i>szelhajtó kűsz</i>
<i>dolmányos varjú</i>	<i>karimás ezerlábú</i>	<i>szirti sas</i>
<i>erdei sikló</i>	<i>keresztes vipera</i>	<i>tarajos götte</i>
<i>ezüstgammás bagolylepike</i>	<i>kétpúpú teve</i>	<i>tavi szivacs</i>
<i>ezüstös balin</i>	<i>kis patkósdenevér</i>	<i>tejfehér örvényféreg</i>
<i>európai lándzsahal</i>	<i>kis vöcsök</i>	<i>tengeri gyöngykagyló</i>
<i>éjjeli pávaszem</i>	<i>laposhasú szitakötő</i>	<i>tövises kerekcsféreg</i>
<i>énekes hattyú</i>	<i>lépes fúrószivacs</i>	<i>ujjas lile</i>
<i>érdes pincebogár</i>	<i>madárfejes mohaállat</i>	<i>vetési pattanó</i>
<i>északi pillangócsiga</i>	<i>mocsári béka</i>	<i>vénaujjú karmosmaki</i>
<i>éti csiga</i>	<i>nagy bukó</i>	<i>világitó fúrókagyló</i>
<i>fecskefarkú ostoros</i>	<i>nagy repülőkutya</i>	<i>vörös bőgőmajom</i>
<i>fekete gólya</i>	<i>német csótány</i>	<i>vöröslő tengericsillag</i>
<i>földi rinya</i>	<i>nyílfarkú halfarkas</i>	<i>zöld küllő</i>
<i>fülszerű papucsállatka</i>	<i>orvosi nadály</i>	<i>zsizsikfaló bogár</i>

18. Egybeírandó a házi faji jelző, ha valóban háziasított (domesztikált) állatfajról van szó. Pl.:

<i>házi bivaly</i>	<i>házi juh</i>	<i>házi lúd</i>	<i>házi méh</i>
<i>házi disznó</i>	<i>házi kecske</i>	<i>házi kacsa</i>	<i>házi nyúl</i>
<i>házi galamb</i>	<i>házi kutya</i>	<i>házi macska</i>	<i>házi tyúk</i>

19. Különírandó a házi faji jelző, ha nem háziasított, hanem csupán benyomult (anthropophil) állatfajra vonatkozik. Pl.:

<i>házi cincér</i>	<i>házi facsész</i>	<i>házi lisztbogár</i>	<i>házi tücsök</i>
<i>házi cickány</i>	<i>házi légy</i>	<i>házi patkány</i>	<i>házi veréb</i>
<i>házi egér</i>	<i>házi liszteske</i>	<i>házi rozsdafarkú</i>	<i>házi zúgpók</i>

20. Egybeírandó a vándor-, törpe- és óriás- faji jelző, ha a nemi név egyszerű szó. Pl.:

<i>vándorgalamb</i>	<i>törpeoglárka</i>	<i>óriascincér</i>
<i>vándorkagyló</i>	<i>törpecsiga</i>	<i>óriásgiliszta</i>
<i>vándorpatkány</i>	<i>törpeharcsa</i>	<i>óriáskagyló</i>
<i>vándorsáska</i>	<i>törpekérész</i>	<i>óriáskígyó</i>
<i>vándorsólyom</i>	<i>törpetücsök</i>	<i>óriászsuzsok</i>

21. Kötőjellel kapcsoljuk a *vándor-*, *törpe-* és *óriás-* faji jelzőt, ha a nemi név összetett szó. Pl.:

<i>vándor-fattyúhering</i>	<i>törpe-bársonyatka</i>	<i>óriás-álkérész</i>
<i>vándor-pajzstetű</i>	<i>törpe-fürkészlég</i>	<i>óriás-cetcápa</i>
	<i>törpe-lágybogár</i>	<i>óriás-fenyődarázs-fürkész</i>
	<i>törpe-pudvabogár</i>	<i>óriás-lószúnyog</i>
	<i>törpe-víziló</i>	<i>óriás-medvelepke</i>

22. Ha a faji jelző *s z e m é l y n é v* (vezetéknév, keresztnév, mitológiai név), nagy kezdőbetűvel írjuk és kötőjellel kapcsoljuk a nemi névhez, akár egyszerű, akár pedig összetett ez (15). Pl.:

<i>Apolló-lepke</i>	<i>Hahn-fürkész</i>	<i>Petényi-márna</i>
<i>Atalanta-lepke</i>	<i>Herkules-bogár</i>	<i>Rossi-levéldarázs</i>
<i>Atlasz-pillangó</i>	<i>Horváth-fémdarázs</i>	<i>San José-pajzstetű</i>
<i>Bernát-rák</i>	<i>Jakab-lepke</i>	<i>Semenow-darázs</i>
<i>Bonelli-fűzike</i>	<i>Metelka-lepke</i>	<i>Spinola-darázs</i>
<i>Burmeister-álkérész</i>	<i>Mocsáry-hernyóölődarázs</i>	<i>Szent János-bogár</i>
<i>Derhamell-dongó</i>	<i>Montandon-gőte</i>	<i>Szent Márk-lég</i>
<i>Éva-keszeg</i>	<i>Naumann-rigó</i>	<i>Vénusz-öv</i>
<i>Feldegg-sólyom</i>	<i>Neptún-serleg</i>	<i>Westwood-hangya</i>

23. Kötőjellel kapcsolandó az egyszerű vagy összetett főnévi faji jelző, ha a nemi név összetett. Pl.:

<i>benge-darázscincér</i>	<i>görvélyfű-gömbormányos</i>	<i>mályvarózsa-cickánybogár</i>
<i>bükk-bolhaormányos</i>	<i>gyümölcsfa-levélmormányos</i>	<i>nyírfa-darázscincér</i>
<i>bükköny-cickánybogár</i>	<i>hangyász-sutabogár</i>	<i>ökörfarkkóró-csuklyásbagoly</i>
<i>búzavirág-csiphéspoloska</i>	<i>hársfa-díszbogár</i>	<i>szeder-töröslég</i>
<i>cickafark-levélbogár</i>	<i>katáng-virágdíszbogár</i>	<i>székfű-álcincér</i>
<i>éger-levéldarázs</i>	<i>kecskefűz-olajosbogár</i>	<i>széna-öntelékállatka</i>
<i>égerfa-sarlósszövő</i>	<i>köszméte-levéldarázs</i>	<i>szilva-galandféreg</i>
<i>fenyő-búcsújárólepke</i>	<i>kökény-díszbogár</i>	<i>szilfa-virágpoloska</i>
<i>főveny-labdacsbogár</i>	<i>kutyatej-karimáspoloska</i>	<i>tölgyfa-pajzstetű</i>
<i>fűz-gubacs-szúnyog</i>	<i>lógesztenye-cserebogár</i>	<i>útifű-gubósormányos</i>
<i>fűzfa-zsákhordóbogár</i>	<i>lucfenyő-szövődarázs</i>	<i>vízitorma-levélbogár</i>

A fajon belüli egységek nevei

24. Az *alfaj* (subspecies), *változat* (varietas) és *eltérés* (aberratio) magyar elnevezését lehetőleg kerüljük.

Az alfaji stb. jelzőt a változatlanul hagyott faji név elé tesszük. Pl.:

a) Alfajok:

<i>déli lappantyú</i>	<i>közép-európai örvös rigó</i>
<i>Duna vidéki tarajos gőte</i>	<i>kis kenderike</i>
<i>fehérszárnyú kerti rozsdafarkú</i>	<i>magyar törpeegér</i>
<i>keleti barkós cinege</i>	<i>rozsdáshasú vízirigó</i>
<i>kárpáti körmösefű barátcinege</i>	<i>szerémségi földikutya</i>

b) Változatok :

csupasz ponty feketehasú róka szurokfekete mókus

c) Eltérések :

feketenyakú bíborcincér magyar bíborcincér

A felsőbb rendszertani egységek nevei

25. A fajon és nemem fölül i rendszertani egységekbe (nemzetség, alcsalád, család, alrend, rend, alosztály, osztály, altörzs, törzs stb.) sorolt állatcsoportok is kaphatnak és kaptak is magyar nevet (kategórianevek) (16).

26. A k a t e g ó r i a n e v e k mindig többes alanyesetben állanak. Pl.:

<i>atkák</i>	<i>halak</i>	<i>ostorosok</i>	<i>szitakötők</i>
<i>bogarak</i>	<i>hüllők</i>	<i>pókok</i>	<i>szivacsok</i>
<i>csalánozók</i>	<i>kételtűek</i>	<i>poloskák</i>	<i>teknősök</i>
<i>emlősök</i>	<i>lepkék</i>	<i>rákok</i>	<i>virágállatok</i>
<i>gyökérlábúak</i>	<i>madarak</i>	<i>rovarok</i>	<i>zsinórférgesek</i>

27. A főnévi tulajdonságjelzőt egybeírjuk az utótaggal, ha az egyszerű szó, ellenkező esetben pedig kötőjellel kapcsoljuk. Pl.:

<i>ászkarák</i>	<i>galandférgesek</i>	<i>kova-szaruszivacsok</i>	<i>nyílférgesek</i>
<i>bőrszárnyúak</i>	<i>harangmedúzák</i>	<i>kovaszivacsok</i>	<i>örvényférgesek</i>
<i>fej-gerinchúrosok</i>	<i>hidraállatok</i>	<i>kőkorallok</i>	<i>sáskarák</i>
<i>féregatkák</i>	<i>ikerszelvényesek</i>	<i>maradványrák</i>	<i>sejtélősködők</i>
<i>fonálférgesek</i>	<i>kehelyállatok</i>	<i>mohaállatok</i>	<i>zsákállatok</i>

28. A melléknévi és igenévi tulajdonságjelzőt különírjuk. Pl.:

<i>alsórendű rovarok</i>	<i>kevésfogú erszényesek</i>	<i>ormányos nadályok</i>	<i>tengeri sünök</i>
<i>csápos izellábúak</i>	<i>koponyás gerincesek</i>	<i>pikkelyes hüllők</i>	<i>tízlábú rákok</i>
<i>erszényes emlősök</i>	<i>lemezescsőrű gázlók</i>	<i>pillásszárnyú tetvek</i>	<i>tüdős csigák</i>
<i>farkos kételtűek</i>	<i>négytüdős pókok</i>	<i>szélesorrú majmok</i>	<i>üregi élősködők</i>
<i>fogas cetek</i>	<i>nyeles tüskésbőrűek</i>	<i>szőrös ikerszelvényesek</i>	<i>vértes halak</i>

29. Egybeírjuk a melléknévi vagy igenévi tulajdonságjelzőt, ha már megrögzült névről van szó, vagy pedig csak egybeírva van állattani értelme. Pl.

<i>gyűrűsférgesek</i>	<i>kerekesférgesek</i>	<i>ormányosférgesek</i>	<i>változóállatkák</i>
<i>hasadtülbúrarakok</i>	<i>laposférgesek</i>	<i>övesférgesek</i>	<i>világítórarakok</i>
<i>hengeresférgesek</i>	<i>ollósászkák</i>	<i>szívóférgesek</i>	<i>úszórarakok</i>

30. Egybeírjuk az egyszerű tulajdonságjelzőt (főnévi, melléknévi, számnévi, igenévi) az -s, -ú és -ű végződésű melléknevekből képzett utótaggal, ha nem jön létre 6 szótagnál hosszabb szó (17). Pl.:

ásólábúak	egyformacsillósok	páratlanujjúak	százlábúak
cserepeshéjúak	egylemekkörösök	párosidegűek	szűkgaratúak
csövesfogúak	egyszerűbelűek	puhatestűek	tömörfejűek
csupaszkopolytúsok	kéttüdősök	sokostorosok	ugróvillások
egyenesszárnyúak	nyolckarúak	soksertéjűek	villáscsápúak

31. Amennyiben a 30. pontba tartozó nevek esetében az összetétel hosszabb volna, mint 6 szótag, kötőjelet alkalmazunk. Pl.:

egyenlő-záróizmúak
közvetlen-fejlődésűek
különböző-izmúak
szelvényezetlen-potrohúak
zárt-úszóhólyagosak

32. Amennyiben a 28. pont alá tartozó kategórianév tulajdonságjelzőt kap és ezáltal magasabb vagy alacsonyabb kategória nevévé válik, akkor eredeti tulajdonságjelzőjével egybeírjuk. Pl.:

porcos vérteshalak úszó tízlábúrákok
szabályos tengerisünök ülőszemű tüdőscsigák

33. Az *ál-, elő-, fél-, fő-, ó-, ős-, szín-* és *új-* szavakat egybeírjuk az utótaggal, ha ez egyszerű szó és nem keletkezik 6 szótagnál hosszabb név. Pl.

álénekesek	álkérészek	álskorpiók	
előpatások	előrovarok		
félmajmok	félrovarok		
főemlősök	főpillangók	főpókok	főrákok
színcsillósok	színrovarok		
újszájúak			
óshalak	ősostorosok	összájúak	

34. Ugyanezeket kötőjellel kapcsoljuk, ha az utótag összetett szó. Pl.

ál-mohaállatok	ál-recésszárnyúak	
elő-gerinchúrosok	elő-légcsövesek	elő-sertelábúak
ó-gyűrűsférgesek		
ős-légcsövesek		
szín-csáprágósok	szín-gyűrűsférgesek	szín-laposférgesek

35. Egybeírandó a *-nélküli* melléknévképzős névutó az alapnévvel (18). Pl.:

bélüregnélküliek	tapogatónélküliek
magzataburoknélküliek	testüregnélküliek
szájfedőnélküliek	zárnélküliek

36. Határozós összetételekben kötőjelet alkalmazunk. Pl.:

<i>bélel-lélekzők</i>	<i>folyton-spórázók</i>	<i>hátul-kopoltyúsok</i>
<i>elöl-ivarnyílások</i>	<i>háton-légnyílások</i>	<i>oldalt-légnyílások</i>
<i>elöl-kopoltyúsok</i>	<i>hátsó-ivarnyílások</i>	<i>végül-spórázók</i>

37. A kategórianevek sorában előforduló egyezményes végződések, mint *-alakúak*, *-alkatúak*, *-félék*, *-idomúak*, *-neműek*, *-szabásúak*, *-szerűek* stb. egybeírandók az alpnévvel, ha ez egyszerű szó, míg kötőjellel kapcsolandók, ha ez összetett (19). Pl.:

<i>hējaalakúak</i>	<i>hőrcögulakúak</i>	<i>ölyvalakúak</i>	<i>pocokalakúak</i>
<i>hantmadár-alakúak</i>	<i>pézsmatulok-alakúak</i>	<i>saskeselyű-alakúak</i>	
<i>darualkatúak</i>	<i>golyalkatúak</i>	<i>lilealkatúak</i>	<i>túzkalkatúak</i>
<i>futóbogár-alkatúak</i>	<i>gubacsdarázs-alkatúak</i>	<i>fémfűrkész-alkatúak</i>	
<i>gödényfélék</i>	<i>kakukkfélék</i>	<i>macskafélék</i>	<i>tevefélék</i>
<i>vöcsökfélék</i>	<i>cibetmacska-félék</i>	<i>kígyászkeselyű-félék</i>	<i>légykapó-félék</i>
<i>búváridomúak</i>	<i>kazuáridomúak</i>	<i>tinamuidomúak</i>	<i>tyúk-idomúak</i>
<i>csillagféreg-idomúak</i>	<i>fecskendőféreg-idomúak</i>	<i>pusztaityúk-idomúak</i>	
<i>féregszabásúak</i>	<i>pókszabásúak</i>	<i>rákszabásúak</i>	
<i>egérszerűek</i>	<i>mókusszerűek</i>	<i>sünszerűek</i>	
	<i>szedercsíra-szerűek</i>		

A kezdőbetűk

38. Az összes magyar állatnevek, amennyiben nem szöveg- vagy mondatkezdők, k i s kezdőbetűvel írandók (20).

MAGYARÁZAT

(Rövidítés: AkH. 1954. = A magyar helyesírás szabályai, 1954)

1. A 3. ponthoz:
Az 5—6 szótagnál hosszabb szókapcsolatok ellen tiltakozik az AkH. 1954. 141. pontja. Az egybeírás mellett szól ugyanott a 169. pont második fele, valamint a 175. és 177. pont.
2. A 4. ponthoz:
Egybeírandók az AkH. 1954. 166. pontja második fele értelmében.
3. Az 5. ponthoz:
Egybeírandók az AkH. 1954. 167. pontja második fele szerint.
4. A 6. ponthoz:
Egybeírandók az AkH. 1954. 180. pontja második fele, továbbá a 182. és 183. pontja szerint.
5. A 7. ponthoz:
Egybeírandók az AkH. 1954. 159. pontjának második fele és a 160. pont értelmében.
6. A 8. ponthoz:
Lásd az AkH. 1954. 217. pontjának második felét.
7. A 9. ponthoz:
Az AkH. 1954. 217. pontja második fele, valamint a 218. és 396. pont értelmében.
8. A 10. ponthoz:
Az egybeírás, szemben a szabályzat 22. pontjával, azért kívánatos, hogy kiemeljük a név n e m i jellegét, a hasonló eredetű f a j nevekkal szemben.
9. A fajnevekhez:
A n o m e n s p e c i f i c u m és a n o m e n g e n e r i c u m viszonyára vonatkozólag lásd az irodalmi jegyzékben: 3.

10. A 12. ponthoz :
Ezen nevek legtöbbje nemi névvé lép elő, ha a hazai kereteket átlépve, más országok és földrészek állatait is tekintetbe vesszük. Ilyenkor természetesen faji jelzót kapnak. Következetes használatuk esetén azonban nem keletkezhetik félreértés.
11. A 13. ponthoz :
Az idetartozó nevek egy része olyan jellegű, mint a 12. pontba soroltak. Az utótag névszói természetének megfelelően az AkH. 1954. 160. pontja, valamint a 166., 169. és 180. pontok második fele értelmében egybeírandók.
12. A 14. ponthoz :
A faji jelzős fajnevek teljesen megfelelnek a tudományos állattani nevezéktan (nomenclatura) kettős neveinek (binominalis nomenclatura). Erre vonatkozólag lásd az irodalmi jegyzékben : 3.
13. A 15. ponthoz :
Lásd az AkH. 1954. 141. pont és a 167. pont második fele.
14. A 17. ponthoz :
A fajnevek túlnyomó része ilyen.
15. A 22. ponthoz :
A nagy kezdőbetűre vonatkozólag lásd AkH. 1954. 220. pont és a 228. pont első felét. A kötőjeles kapcsolást az AkH. 1954. 234. pontja írja elő. Ezzel megkülönböztetjük az ilyen f a j i neveket a hasonló eredetű n e m i nevektől (lásd a szabályzat 10. pontját).
16. A 25. ponthoz :
A rendszertani egységek (kategóriák, taxonok) felsorolását lásd az irodalmi jegyzékben : 4, 2. l.
17. A 30. ponthoz :
Lásd az AkH. 1954. 180. pont második felét.
18. A 35. ponthoz :
Lásd az AkH. 1954. 187. pont második felét.
19. A 37. ponthoz :
Lásd az AkH. 1954. 182. és 217. pontját.
20. A 38. ponthoz :
Amennyiben az állatnevek kiemelése a mondat belsejében kívánatos, ezt ritkított szedéssel vagy eltérő betűtípussal valósítsuk meg.

IRODALOM

1. BENKŐ L. & TÁRSAI: Helyesírásunk időszerű kérdései. — Nyelvtudományi Értekezések, 4, 1—137. l. Cikkgyűjtemény. (1956).
2. BERRÁR J.: Az összetételek történeti vizsgálatához. — Magyar Nyelv, 51, 80—83. l. (1955).
3. DUDICH E. LINNÉ és az állatnevek logikája. — Állattani Közlemények, 41, 16—31. l. (1944).
4. DUDICH E. & HANKÓ B.: Az állat és élete, II. — Budapest, 1—456. l. (1942).
5. FÁBIÁN P.: A tulajdonnevek írása. — Lásd 1, 79—88. l. (1956).
6. FÁBIÁN P.: A „Helyesírásunk időszerű kérdései” vitája. — Nyelvtudományi Értekezések, 9, 1—62. l. Cikkgyűjtemény. (1956).
7. HEXENDORF E.: A kis és nagy kezdőbetűk. — Lásd 1, 56—62. l. (1956).
8. HORVÁTH L.: Magyar madárnevek és írásmódjuk. — Állattani Közlemények, 46, 87—90. l. (1957).
9. LŐRINCZY É.: A mellérendelő összetételek osztályozásának kérdéséhez. — PAIS-émlékkönyv, 151—154. l. (1856).
10. MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA: A magyar helyesírás szabályai. — Budapest, 10. kiadás, 1—268. l. (1954).
11. MÓCZÁR & TÁRSAI: Állathatározó. — Budapest. I. 1—798. l.; II, 1—344. l. (Magyar állatnevek jegyzéke : II. 251—306. l.). (1950).
12. PAIS D.: Kérdések és szempontok a szóösszetételek vizsgálatához. — Magyar Nyelv, 47, 135—154. l. (1951).
13. PAIS D.: A különírás és egybeírás. — Lásd 1, 63—78. l. (1956).
14. VADÁSZ E.: Szaknyelvünk és a magyar helyesírás. — Földtani Közöny, 85, 238—240. l. (1955).